

Stech-
flechte!

7.
8
9.
10
11
12.
13.
14
15
16
17.
18.
19
20

1 Weismanni f. Christ. Erbsh. f. iusta rationes
collectionis Canonice Scripturarum
Sacrarum, contra modernas quasdam
objectiones vindicata, Tubingæ
1737.

2 Specimen Magni Nichilii in rebus
vestri religionis, Tubingæ 1739.

3 Diff. de veritate divina, fuerit
sicut expulsa, tamen usque recurrit
Tubingæ 1740.

4 Varia Sacra, Tubingæ 1738.

5 Renovata exceptusnes contra
divinam institutionem Baptismi et
3. Cene, Tubingæ 1736.

Responsiones Speciales ad Georgii
Bulli objectiones de justificatione
fidei, Tubingæ 1733.

29

Q. D. B. VI

TEXTVM EVANGELICVM

DOM. II. ADVENT.

ex Luc. XXI, 25. seq. coll. Matth. XXIV, 29. seq.

Marc. XIII, 24. seq.

DE

ADVENTV CHRISTI

VLTIMO

ACCIPIENDVM ESSE

PRAESIDE

GOTTLIEB VVERNSDORFIO

SS. TH. DOCT. ET PROF. PVBL. TEMPLI OO. SS. PRAEPOSITO
ET SENATVS ECCLESIASTICI ASSESSORE

*DOMINO, PATRONO, PRAECEPTORE, STVDIORVMQVE SVORVM PROMOTORE
AD CINERES VSQVE COLENDO*

IN ACADEMIA VITTEMBERGENSI

POSTR. ID. OCT. A. R. S. CIO MDCCXIV.

IDONEIS RATIONIBVS CONFIRMABIT

M. CASPAR IVLIVS WVNDERLICH

HAMBVRGENSIS.

EDITIO SECVNDA.

VITTEMBERGAE, LITERIS GERDESIANIS.

TEXTVM EVANGELICVM

Dom. H. Advent.

ex Luc. XXI, 25 sed coll. Matth. XXIV, 29 sed

Matth. XXIII, 24 sed

DE

ADVENTV CHRISTI

VLTIMO

ACCIPENDVM ESSE

PARADOX

GOTTLEB VVERNSDORFIO

SS. THEOLOG. ET THEOL. PUBL. TEMPLI OO. SS. PRAEFOSITO

ET SENATUS ECCLESIASTICI ASSessore

DOMINO PATRONO PRAEFOSITO, STUDIOSISSIMO STORUM PROMOTORE

AD CENSURAS USQUE COELO

IN ACADEMIA VITTEMBERGENSI

POSTULANTE

DOCT. THEOL. PUBL. CONFIRMARI

M. CASPAR IVLIVS WANDERLICH

WANDERLICHENSIS

PARTIO SECUNDA

Wand. 1741

QVOD TEXTVS EVANGEL. DOM. II. ADV.

DE

ADVENTV CHRISTI ULTIMO

SIT ACCIPIENDVS.

§. I.

Malum retinendæ veritatis sponsorem
interpretor, singularem novandi
omnia pruritus, quo multi nume-
ro doctores hodie laborant, dum
piscatoriam, ut prisca loquuntur,
simplicitatem fastidiunt, ingenio-
que suo indulgent, ac tum demum
veram, germanamque, Scripturæ
sententiam se assecutos putant, si veterum interpretatio-
nes tantum non omnes rejiciant, in earumque locum al-
ias, speciosiores quidem nonnunquam, sed raro solidio-
res, aliquando & prodigiosas, sufficiant. Nec enim Ma-
jores nostros usque adeo vel imperitos, vel negligentes
rerum, fuisse, putandum est, ut, in difficilioribus maxime
locis, veritatem ne divinando quidem assequi, aut ulla ra-
tione in eam penetrare, potuerint. Quin potius tanto
eos facilius objectas in explicatione Scripturæ difficulta-
tes superasse existimamus, quanto eos ambitioni, & studio
novandi, minus obnoxios, piæ vero simplicitatis, & san-
ctæ veritatis, magis studiosos fuisse, scimus. Sic enim
persuasum erat Veteribus, eas demum interpretationes
reliquis debere anteferri, non, quæ studio quæsitæ, aut
multo

4 QVOD TEXTUS EVANGEL. DOMIN. II. ADV.

multo labore eruta, aut arte, ac industria, investigata fuissent, sed potius, quæ pie meditantibus ad primum quasi intuitum obtulissent se sponte, suaque se facilitate omnibus approbassent. Quæ igitur cunque a receptis, veteribusque, interpretationibus abeunt, illæ, utut quædam ingenii, vel etiam probabilitatis specie blandiantur, semper, si non pro explorato falsis, tamen pro suspectis, haberi debent, quum vero minime simile videatur, majores nostros vel Scripturas negligentius tractare, vel se, & alios, fallere, vel denique in erroribus colludere, voluisse. Equidem scrutinium sacrarum literarum omnibus incumbere, perpetuumque illud, ac indefessum esse oportere, nec nescio, nec dissimulo. Largior quoque, veteres non ubique in explanandis Scripturis ita elaborasse, ut nobis propterea liceat perpetuo ferriari. Interim nec adeo infeliciter in iisdem versatos fuisse putari debet, ut nunquam in eorundem interpretationibus acquiescere possimus. Quin eas recentiorum quorundam, in hoc genere literarum, laboribus non solum pares, sed & aliquando meliores esse, asseverare non dubito. Timide igitur, cauteque, ac non nisi tales ob causas, quas æquo, rerumque perito judici nos probaturos esse confidimus, ab illis est recedendum. Alioqui premerè debemus vestigia Veterum, & cavere, ne, quæ ab iis bene, ac provide constituta sunt, nostra quadam vel imprudentia, vel inscitia, destruamus. Quod si hæc illave Scripturæ interpretatio sæpe inculcata est a doctoribus, usuque recepta, ita ut plerorumque animis infederit, in iisque inveteraverit; tum facile apparet, eam nec sine magno negotio, nec sine præsentis periculo, rejici a quoquam, vel impugnari posse. Ægre enim ex animis hominum, & memoria evelluntur, quibus iidem inde ab ipsis incunabulis sunt imbuti, nec procul infirmorum offensione illa pos-

sunt

sunt in dubium vocari, quæ tanquam indubitata veritas inde a tot, vel annis, vel seculis, hominibus sunt propinata. Non pauci etiam, ubi textuum interpretationes mutari, majorumque opiniones deferri, audiunt, munditiei doctrinæ mutuere incipiunt, vel etiam, si forte ad stipulentur, de pluribus dubitandum sibi esse existimant. Quo pacto fieri non potest, quin omnis religio nostra populo sensim, paulatimque, suspecta fiat, quum ex eo, quod in quadam interpretatione, antea erratum fuisse, conceditur, in pluribus forsân peccatum fuisse, & adhuc peccari, non absre inferatur. Quapropter maximopere vellem, ne unquam vel Kiloni, vel alias, recepta, & tot annorum usu firmata, *Pericopes Evangelicæ Domin. II. Adventus ex Luc. XXI, 25.* interpretatio, vocata in disceptationem fuisset, quum, quantis cum turbis, & infirmorum offensionibus illud sit conjungendum, non tam cogitatione præcipiam, quam usu, & experientia, discam. Uti enim ea ingenii humani conditio est, ut quotidiana, & longo usu protrita, maxime si sint simpliciora, fastidiat, nova vero subinde appetat, & si qua se speciosa objiciant, avidissime prosequatur, & hauriat; ita simulac singularis quædam opinio affertur, talis præcipue, quæ *transmarinam* quandam *sapientiam* redolet, tum statim accurrunt, qui excipiant, studioseque foveant, utut, quid in veteri receptaque desiderare jure possint, vix habeant. Et quoniam invicem non desunt, qui vetera propugnent, præsentemque doctrinæ faciem immutatam nolint, fieri non potest, quin orientur inde certamina docentium, ac controversiæ, quibus antiquæ veritatis tenaces superfederé non possunt, ut maxime velint. Ego saltem ad hoc institutum abripior potius, quam accedo, qui alio in argumento quocunque, quam in hoc ipso, elaborare mallet, nisi religioni mihi esset, amicorum voluntati deesse, vel

etiam veritatem hac in parte omnino indefensam relinquere.

§. II. Enimvero anniversarium textum illum, *ex Evangelio Lucae cap. XXI, 25. seq.*, qui Dominica II. Adventus, ut vulgo loqui amamus, in ceteribus nostris recitari populo ubique solet, inde a Lutheri temporibus, & multis retro seculis, de ultimo Christi, ad judicandum vivos & mortuos, adventu, intellectum fuisse, id credo & meminisse omnes, & prolixissime largiri. Hoc enim usque adeo verum est, ut *Origenes* scribat, *Ecclesiam Catholicam* (universam) *hunc textum cum aliis traditionibus, de adventu secundo suscepisse*. Si qui vero t. t. fuerunt, qui de intermedio, quam ultimo, accipere mallerent, hos idem ille *χαλκέντερος*, *simplicitatis* a), *Vulgarius*, *erroris*, damnavit. b) Unus inter Nostrates *Brennius*, interpretis alioqui bonus, ac facilis, signa illa non diem extremi iudicii, sed vastationem urbis Hierosolymæ, & excidium templi, præcessura esse, existimavit, sic tamen, ut non solum alios plerosque hunc textum de extremo iudicio intelligere fateretur, sed & ipse nonnulla de eodem accipi oportere, contenderet. Unde &, illius qui vestigiis inherere voluerit, scio neminem, ne ex *Suevicis* quidem, aut *Württembergicis* Theologis, quos alioqui *Brennii* scripta, pro eo, ac par est, in pretio habere, ac admirari, sat constat. Quin & inter Reformatos ex antiquioribus *Calvinus*, *Beza*, *Piscator*, *Aretius*, *Tossanus*, *Tremellius*, *Junius*, alii; e recentioribus, *Joannes Marckius*, c) & alii, cum *Luthero* hac in parte fecerunt. Pontificios autem tantum non omnes illam *Pericopen* de extremo iudicio, & sine mundi accipere, est in propatulo.

§. III.

a) *Origen*. T. II. OO. f. 140. ed. Basil. b) *Theophylact*. in *Matth.* f. 147. & in *Luc.* f. 705. ed. Paris. c) *Exerc.* VII. in XXV. Loc. Scr. p. 190.

§. III. Magno igitur doctentium consensu textus ille cum in concionibus pro suggestu quotannis habitis, tum in commentationibus scriptis, ac editis, de extremo die, signisque illum antecessuris, ipsoque adeo fine mundi, hucdum est explicatus. Superiore demum seculo ad finem vergente, nonnulli apud *Reformatos* primum, hinc etiam apud *Nostros*, qui sibi in explanandis Scripturæ Oraculis multo, quam alii, acutius cernere videbantur, cœperunt eundem ad devastationem Judææ, & excidium Urbis Hierosolymorum, referre. Et quoniam opinio nova, illorum vero, qui eam propugnabant, nonnulla inter suos auctoritas erat, tempore procedente multorum se animis insinuavit, ita, ut, quæ temporum nostrorum est infelicitas, in Academia etiam non una, publice fuerit defensa, aliquibus vero etiam pro concione simplici plebeculæ inculcata.

§. IV. Ac inter eos quidem, a nobis qui dissentiunt, alii textum nostrum de adventu Christi particulari ad puniendos Judæos accipiunt, eundemque adeo *immediate, primario, & literaliter*, de novissimo die, & extremo judicio agere negant, *per analogiam tamen* ad utrumque accommodari posse concedunt. Alii ab hoc etiam *temperamento* se remonent, textumque de intermedio quodam Christi ad judicandum Judæos adventu, & consummatione ævi, quod tum obtinebat, Mosaici, simpliciter accipiendum esse, cum *Königsmanno*, a) & aliis, contendunt. Alii denique totum hunc textum de adventu Christi ultimo ad judicandum vivos & mortuos, cum eoque connexo fine mundi, præeunte Lutero, & præstantissimo quoque interprete, intelligi oportere, persuasum habent.

§. V. Etsi vero principio non sit, cur de diversis multorum

a) Vid. Disp. ejus de Judicio Regis Christi adversus rebellem Ecclesiam Judæorum &c. Kiloni d. 25. Nov. 1712.

rum opinionibus solliciti simus, quum Christum potius, quod recte *Königsmannus* monet, quam homines hoc in argumento audire debeamus; omnibus tamen omnium rationibus recte, & procul odio, gratiaque, examinatis, ultimæ sententiæ accedendum, totamque illam pericopen de fine mundi, ultimoque Christi, ad judicandum vivos & mortuos adventu, accipiendum esse invenimus.

§. VI. Ne vero quid præter rem afferre, ac temere statuere videamur, rationes, firmandæ sententiæ idoneas, ac suffecturas, daturi sumus. Quas, quoniam a *textu, contextu, scopo, parallelismo, & analogia fidei*, omnium commodissime petemus, ad hæc singula respiciemus deinceps. Veruntamen & Scriptores sacros comparabimus mutuo, unique per alterum lucem accendemus, juxta monitum Augustini, a) qui scribit: *Ea, quæ apud tres Evangelistas, Mattheum, Marcum, & Lucam, hæc de re similiter dicta sunt, inter se omnia conferantur. Quædam quippe alter obscurius, alter explicat planius: ut ea, quæ ad unam rem pertinentia dicuntur, appareat, unde dicantur.*

§. VII. Quo pacto etfi confirmationem veræ sententiæ, cum vindicatione a cavillationibus dissentientium, quantum licet, perpetuo jungemus, ea tamen, quæ commode inspergi non poterunt, & quandam probabilitatis speciem præferunt, peculiari capite convellemus. Omnis igitur hujus argumenti tractatio dividenda erit in *partes duas*, in quarum *altera* veram sententiam allaturi, & confirmaturi, *altera* falsam confutaturi sumus. Quibus utrisque disputatis nos facile consecuturos speramus, ut omnibus pateat, hujus etiam in textus interpretatione plenam dari certitudinem posse, dummodo, quæ illi obtinendæ inserviunt, textuique insitæ sunt, rationes, ingeniosa quorundam contumacia non enerventur.

CAPVT

a) Lib. de Civ. D. XX. c. V. §. 4. p. m. 852.

CAPVT PRIMVM,

illudque κατασκευασικόν.

§. I. **P**lurimum vero receptam interpretationem tuetur consideratio *scopi*, quem tamen vix aliunde melius, quam ex occasione illorum, quæ dicta sunt, cognoscemus. Responderat nempe mirantibus structuræ templi Servator: fore aliquando tempus, quo nelapis quidem super lapide relinquatur. *Matth. XXIV, 2.* Id dictum quo valeret, quum intelligeret nemo, ad Magistrum, in monte olivarum sedentem, privatim accedebant quatuor Viri, *Petrus, Joannes, Jacobus, & Andreas*, rogantes eum: *Quando hæc futura sunt, & quodnam signum est adventus tui, & consummationis seculi?* l. c. *Marcus & Lucas* brevius hanc in sententiam efferunt: *Quando hæc erunt, & quodnam est signum, quod hæc omnia futura, & consummandæ sunt?* Quo pacto uti ab Apostolis tria conjuncta fuerant in quæstione: *eversio templi, adventus Christi, & consummatio seculi*, eademque partim ratione præcedentium signorum, partim ratione *sui*, spectata; sic eadem sibi persequenda esse putavit Dominus in responsione.

§. II. Jam quæritur: qualis *παρουσία*, & adventus, intelligi debeat? Sunt, qui h. l. non ultimum, sed intermedium, non *universalem*, sed *particularem*, eundemque non *personalem*, & *visibilem*, sed *realem*, ac *invisibilem*, intelligi oportere, existiment. Etsi vero Apostolorum quæstioni error ille aspersus esse videatur, quod Christus ad regnum quoddam visibile condendum venturus sit, quum tamen regnum ejus *μετὰ παρατηρήσεως* venire non debeat, *Luc. XVII, 20.* unde & Dominus ad eorundem quæstionem ita respondet, ut *visibilem* quidem adventum *restare sibi* non neget, ceterum eundem, exercendi extremi iudicii, non, condendi alicujus regni externi gratia, e-

B

ven-

venturum, ipsum vero regnum, & ad regnum adventum, non *visibilem*, & *externum*, sed *spiritualem*, & *internum*, futurum esse, ostendat; negari tamen non potest, de *visibili* quodam Adventu & Apostolos *interrogasse*, & Dominum *respondisse*. Quî enim *Lucas* visibilem Christi adventum magis perspicue tradere potuisset, quam his verbis: *τότε ὄψονταί τὸν υἱὸν τῆ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ*, c. XXI, 27? A quo non multum deflectit *Matheus*, quum hanc in sententiam scribit: *τότε φανερωθήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ*. Per *signum* enim *filiî hominis*, non ferale aliquod fidus, quod Cometen vocamus, sed ipsam visibilem, notabilemque Christi apparitionem, *seine leibhaftige, sichtbare, und scheinbarliche Gegenwart*, intelligi oportere, suo loco docebimus. Quid? quod ipsum *παρουσία* vocabulum, quo hic utitur *Matheus*, non nisi *visibilem adventum* significat, quotiescunque Christo Servatori tribuitur in Scripturis. 1. *Cor. XV, 23*. 1. *Thess. III, 13*. *IV, 25*. *V, 23*. 2. *Thess. II, 1*. *II, 8*. *Jac. V, 7*. 8. 2. *Petr. III, 4*. *III, 12*. 1. *Jo. II, 28*. Quum proinde duo Evangelistæ, alter quidem perspicue, ac diserte, alter non obscure, *Filium hominis visum iri in nubibus*, affirmant, quo jure negari potest a quaquam, adventum ejus h. l. indigitari *visibilem*?

§. III. Jam porro & istud certum est, quod *nesciat Scriptura plures Christi Servatoris adventus visibiles, præterquam in carnem, & ad judicium*. Quod denuo conceptis Scripturæ verbis ostendere potero. Sicut enim constitutum est homini, ut semel moriatur, postea vero judicium subeat; ita & Christus *ἄπαξ*, *semel*, vel etiam prima vice, est oblatus, ut multorum peccata tolleret, *ἐν δευτέρῃ*, *altera vice*, absque peccato, conspicietur iis, qui expectant illum ad salutem, *Ebr. IX, 27*. 28. Quod si adventus, Electis ad salutem cessurus, est *δευτερος*, adventus in carnem, (in qua neci datus est 1. *Petr. III, 17*.) *πρώτος*, sponte sequitur,

serium

tertium quendam, eumque inter primum ac ultimum interjectum, statuendum non esse. Uti enim inter hominis mortem, & ejus resurrectionem ad iudicium, tertium quid h. l. intercalare non licet; ita nec inter adventum Servatoris ad mortem, & inter adventum Eiusdem ad iudicium, tertium quendam interjicere fas est, nisi contradicere Apostolo, & hunc posteriorem Christi adventum, non *δέυτερον*, sed vel *tertium*, vel quartum, nominare velimus. Quando igitur Christus Apostolis de signo *παρρησίας* suæ respondet, tum vel *primus*, vel *ultimus* adventus Servatoris *visibilis* est intelligendus. *Tertius* enim & intermedius non datur. Atqui non primus, quippe qui terminatus fuit, ad carnem, & jam tum præterierat. Ergo ultimus ad iudicium, non vero tertius quidam, & intermedius.

§. IV. Nonnulli circa formulam: *συντέλεια τῆς αἰώνος*, qua de quaesierant Apostoli, tricantur, per eamque non *finem* hujus mundi, sed *consummationem ævi Mosaici*, quod *Königsmanno* a) pervasum est, intelligendum esse contendunt. Sed enim quis hoc non distortum, & valde dilutum esse sentiat, quum de consummatione ævi Mosaici, vel abolitione cultus Levitici, nunquam inter Christum, & Apostolos, actum, nunquam ab his quaesitum fuerit? Et quis illos de *tempore* abolendi cultus Mosaici multa rogitalle existimet, qui, antequam singularibus Spiritus S. dotibus imbuebantur, abolitionem ipsam vix sibi poterant pervasdere? Comparentur loca *Luc. XXIV, 21. Act. I, 6. X, 14. 34. 45. XI, 3. 17. 18. XV, 5. Gal. II, 12. 13. Eph. III, 5. 6.* Necdum vero e Scripturis ostensum est, τὸν αἰῶνα, simpliciter, & absolute positum, *ævum Mosaicum* denotare. Scio equidem, *Hammondum*, *Lighfootum*, & alios Rabbinicarum subtilitatum admiratores, ea in sententia esse, quod per

a) V. Dissert. cit. p. 5. & 6.

12 QVOD TEXTVS EVANGEL. DOMIN. II. ADV.

ἴδιον τὸν αἰῶνα ævum *Mosaicum*, per μέλλουσα, *Messianum*, in Scripturis intelligi, ex eoque fonte vera etiam loci Matth. XII, 32. interpretatio peti debeat. b) Sed enim 1) nostro in loco apud *Mattheum Cap. XXIV, comm. 3.* nullum ab Apostolis additum est ἴδιον. Deinceps 2) objectum τῆς συντελείας, vel id, quod finiri debet, *Matthæo* quidem, ἴδιον αἰῶνος, *Marco* autem τῶν πάντων nomine, exprimitur. Qua formula ἴδιον πάντων significari in Scripturis ad *Jo. I, 3.* pridem observavit suis in Notis *Grotius*, ut adeo συντέλεια ἴδιον αἰῶνος revera nihil aliud sit, quam *interitus hujus universi*. Neque vero, quod hanc significandi rationem alicubi obtineat in Scripturis, omnino negare sustinet *Hammondus*, tantum hoc loco quod obtineat, id negat. Nos vero συντέλεια ἴδιον αἰῶνος nunquam consummationem ævi *Mosaici*, sed *semper finem mundi* notare, perpetua exemplorum inductione probare possumus. Fidem facient loca *Matth. XIII, 39. 40. 49. XXII, 20. Ebr. IX, 26.* Etsi enim hoc in postremo, per *συντέλεια ἴδιον αἰῶνος*, *Winichius, Braunius, Königsmannus*, c) & alii, illud solummodo tempus innuunt, quo *Christus cruci affixus, ævoque Mosaico finis impositus fuit*, non est tamen, cur mutare sententiam debeamus, quum συντέλεια τῶν αἰῶνων isto in loco τῆ καταβολῆ τῆ κόσμου perspicue opponatur. Uti ergo posterior hæc formula, omnium consensione, mundi principium; sic illa prior, vi oppositionis, finem ejus necessario significat, sub quem recte, meritoque, *Christus mortuus esse dicitur*, ut alioqui a tempore mortis multa præterlapsa sint secula. Vocula enim ἐπὶ suspendit quodammodo συντέλεια, moramque inter hanc, & mortem Servatoris, insinuat, summamque id arguit, *vergente jam ad finem mundo, nach der Welt Ende zu*, vel *gegen der Welt Ende*, mortuum esse *Christum*, ut adeo, si quid judicare possum, συντελείας voce,

b) Vid. *Dallæus* de satisfact. & pœnis, p. 71. c) l. c. p. 7.

voce, nec *perfectio temporis*, in quo vivimus, nec *brevitas ejus*, quod alioqui felix SS. literarum interpres, *Seb. Schmidius* opinatur, sed istud solummodo insinuetur, elapsis jam plerisque seculis, quibus durare mundus debeat, Christum pro nobis passum, mortuumque esse. Unde & hoc tempus Apostolo *finis seculorum*, 1. *Cor. X, 11.* & Joanni, *novissima hora* nominatur, 1. *Ep. II, 18.* Sed nec 3) ratio suppetit, ob quam consummationem ævi Mosaici, ad *judicium in rebelles Judeos* exercitum, rejicere debeamus, quando eam Dominus ad *suam ipsius passionem*, ac mortem retulit. Quum enim ei, de cruce pendenti, jam viderentur acta esse, atque transacta omnia, quæ ad reconciliandum genus humanum, placandumque Deum, & umbris, eo usque exhibitis, inducendum corpus spectabant, voce, qua poterat, altissima exclamavit: *τετέλεσται*, Jo. XIX, 30. eademque audita, in continenti rupit *καταπέτασμα* in templo, quo doceretur, exspirasse cum Christo Legem Mosaicam: funus nunc apparandum esse Synagogæ Judaicæ. Quid igitur opus erat, *de signis consummationem hujus ævi antecessuris* multa interrogare, vel tradere, vel eandem ad *multos annos* rejicere, quam præ foribus esse, & intra proximum triduum eventuram, Servator non ignorabat? Velim autem & 4) istud mihi ostendatur hoc loco, quod *cessatio ævi Mosaici* cum urbis, templique, ac gentis prope totius, interitu, necessario debuerit coherere, quando & olim, templo in ruderibus jacente, Judæisque in Babyloniam abductis, ævum perduravit Mosaicum, & Evangelium a Christo, & Apostolis, sæpenumero promulgatum fuit in templo, adeoque destructionem ejus non exigit. Perseveramus igitur in sententia, h. l. per *συντέλειαν τῆς αἰῶνος* Ⓞ, non cessationem ævi Mosaici, sed *finem hujus universi*, intelligi oportere. Neque vero periculum est, ne, si everisionem urbis ac

templi cum fine totius mundi conjunxisset Servator, hoc pacto discipuli eo in errore fuerint confirmati, *quod instet Domini dies.* Quum enim templum Salomoneum sexcentis annis steterit, & hodiernum videamus arces, & ardes, multis abhinc seculis conditas, perdurare, quis dubitet, templum secundum haud ita pridem resectum, ac tantum non denuo conditum, immanibus faxis superstructum, incredibilique studio, ac labore, compactum, per decem, & amplius, secula, incolume manere potuisse? Sane firmitatem ingenium, ac robur templi, vastasque illas, & prægrandes *ολκδομῆς*, non Apostoli solum, sed ipsi quoque Romani mirati sunt, seque, nisi Deo auctore, & adjutore, eadem nunquam expugnatos fuisse, sponte, ingenueque, sunt fassi. Ut adeo non sit, cur de Apostolis, sua in quæstione deletionem urbis, ac templi, cum fine hujus mundi copulantibus, suspicemur, eos hunc ipsum imminere jam, ac præ foribus esse, temere credidisse. Quin potius eos interitum templi, & finem mundi propterea sua in quæstione conjunxisse putamus, quod illum, nisi a Deo ipso, in fine mundi, templo inferendum non esse, existimabant.

§. V. Quibus quidem sic disputatis, nil opus est, pro divisione capitum in *Mattheo* responsonem quoque Servatoris dividere, eandemque ad quæstionis partes ita accommodare, ut caput *XXIV.* idque totum, de excidio urbis, & templi, *XXV.* usque ad comma 30. de statu quodam regni gratiæ his in terris mixto, & inter excidium urbis, & interitum mundi interjecto, reliqua demum capituli, inde a commate 30. usque ad finem, de adventu Domini ad iudicium, iudicioque ipso, intelligamus. Dum enim signa in sole ac luna *μετὰ τὴν Πέμπην ἐκείνην*, calamitatem nempe, ac deletionem Hierosolymorum, eorundemque conculationem agentibus, demum eventura docet, hoc ipso
de

de prorsus alia re agere, adeoque ad *tertiam* quæstionis partem respondendo transire se velle aperit, quum ratio ipsa nos moneat, signa & portenta eventuum hos ipsos non subsequi, sed præcedere oportere. Neque vero mirum, Christum in respondendo ad istam quæstionis partem, de ultimo suo adventu, ejusdemque signis, multo, quam ad priores, studiosius, & proluxius, egisse. Norat enim hoc argumentum gravioris esse, quam prius illud de urbis excidio, momenti, & magis interesse piorum, ut de posteriore, quam de priore, solidius instituerentur. Hac eadem de causa non modo de signis adventus sollicitè exponit, adventumque ipsum graviter describit; sed etiam ut quilibet salutis suæ cupidus ad eundem vigilando, jejunando, & orando, se præparet, fideliter inculcat. Quam pauci vero salutari monito parituri, veterum spiritualem excussuri, precibus autem, sobrietati, ac temperantiæ operam daturi sint, id Dominus apud Matthæum, cum ad calcem *Capitis XXIV.* tum ab initio *Capitis XXV.* non una sub imagine representat. Nunc enim servi adversus sodalem, id est, hominis erga vitæ ac religionis socium, sævitiam, nunc temporis gratiæ supinum neglectum, nunc dotium divinitus concessarum contemptum, nunc denique inanem fidei sine charitate persuasionem, graviter reprehendit, ac taxat. Quæ omnia, uti hominum ad Domini adventum præparationi, eorundemque salutem, adversa sunt; sic ab iisdem vitiis, non una parabola, retrahere omnes, & avocare studet, usque dum ad describendum ipsius iudicii processum dilabatur, finemque responsioni suæ imponat. Quod si initium *Capitis vicesimi quinti* de statu quodam mixto in regno gratiæ accipere volumus, tum nobis videndum est, ne in eodem januam gratiæ claudamus, termini autem peremptorii detestando dogmati eandem aperiamus. Hoc saltem facile apparet, quod, postquam
apud

apud Matthæum cap. XXIV. usque ad comma 29. de *Ἰλιψέ* Judæis eventura exposuit, jam deinceps inde a commate 29. ad persequenda ea, quæ *μετὰ τὴν Ἰλιψὴν* illam secutura erant, procedat, & ad *tertiam* quæstionis Apostolicæ, *commate tertio* propositæ, partem respondendo pergat, & tum adventus sui signa, tum adventum ipsum, describat, hominesque de præparatione ad illum adventum commoneat, in iis autem, quæ subsequuntur, usque ad Capitulum Matthæi XXV. comma 30. non statum quandam hominum in regno gratiæ mixtum, sed quo in statu, sub initium regni gloriæ, dies ultimus, in eoque adveniens Filius hominis, plerosque sit offensurus, somnolentos nimirum, ebrios, dotium negligentes, suæque salutis incurios, exponat. Ad extremum, antequam aliorum meæ se disputatio convertat, id mihi addere liceat, quod & a Divo Gerharo a) pridem observatum fuisse memini, e superioribus scilicet constare, quod Apostoli perspicue de adventu Christi *visibili*, eodemque non modo ratione *sui*, sed & ratione *signorum*, spectato, institui postularint, siquidem *περὶ τῶν σημείων τῆς παρουσίας* quæsierunt. Matth. XXIV, 3. Jam nisi concedatur, Christum Matth. XXIV, 29. Marc. XIII, 25. & Luc. XXI, 25. respondisse *de signis*, sequetur absolum illud, quod istam quæstionis partem respondendo prorsus omiserit, quandoquidem *Matth. XXV, 30. sq.* (quo uno in loco de extremo die, judicioque agi, diffidentibus largiuntur,) de *signis* utriusque nil legitur. Quod uti Christo, accuratissimo, facillimoque *Magistro*, temere tribui non debet; sic velint, nolint, diffidentibus concedant, *Matth. XXIV, 29. Luc. XXI, 25.* de Adventu Christi ultimo, extremoque die, & utriusque *signis* disputari, quod demonstrandum erat.

§. VI.

a) in Harm. f. 732. edit. Hamb.

§. VI. Alterum II.) petere argumentum possumus a nexu hujus pericopes cum antecedentibus, quoniam loquitur de rebus obsessionem, expugnationem, ac desolationem Urbis Hierosolymorum infecuturis, quod e Matthæi Cap. XXIV. patet. Prædicat enim abominationem desolationis stantem in loco sancto, v. 25. necessitatem fugiendi e Judæa, v. 26. calamitates prægnantibus eventuras, v. 29. denique eadem promiscuam, servitutem, dispersionem inter gentes, & Urbis profanationem, Luc. XXI. c. 24. Post hanc vero calamitatem omnem tum demum apparebit signum filii hominis Math. XXIV, c. 29. 30. Quis ergo arbitretur, Servatorem hic voluisse ταυτολογεῖν, & unam eandemque rem, uno & eodem tempore, non modo semel atque iterum docere, sed & priorem perspicuitatem nescio quibus verborum integumentis, & schematibus, involvere? Quin potius, ob verborum nexum, sic argumentamur:

Q. adventus Christi obsessionem, expugnationem, & desolationem U. Hierosolymorum est infecuturus, ille non potest esse Christi ad judicium adversus rebellem Judæorum Ecclesiam adventus. In obsessione enim, expugnatione, & desolatione U. Hierosolymorum completus fuit Christi judicis adversus rebellem Judæorum Ecclesiam adventus. Quicquid ergo ipsamet obsessionem, expugnationem, ac desolationem demum infecutum fuit, ad judicium ipsum Christi regis referri non potest. Atqui vero adventus, quo de agitur apud Math. XXIV, 30. Marc. XIII, 26. Luc. XXI, 27. obsessionem, expugnationem & desolationem U. Hierosolymorum infecuturus erat: De his enim omnibus jam exposuerat Dominus præcedentibus commatibus 15. 16. 19. seq. Unde apud Matthæum v. 29. & 30. conceptis verbis dicitur: NB μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, -- NB τότε φανήσεται τὸ σημεῖον, NB post afflictionem dierum illorum, --

C

NB

NB tunc demum apparebit signum Filii hominis. &c. Quæ verba tantum non eadem *Marcus* repetit l. c. v. 26. 27. quum ait: μετὰ τὴν Θλίψιν ἐκείνην, τότε ὄψονται &c. sic, ut uterque, exserto velut indice, eam ipsam calamitatem, qua de ante, verbis & pluribus, & copiosis, exposuerat Servator, monstrare, ac respicere videatur. Quid igitur restat, quam, ut e verborum, commatumque nexu, fortiter inferamus: *Adventum Christi ad iudicium adversus rebellem Judæorum Ecclesiam hac in pericope intelligi non posse.*

§. VII. Jam porro III) illo de adventu, & ejus de adventus signis, prodigiisque, agit h. l. Christus, qui dispersionem Judæorum captorum, inter omnes gentes, & conculcationem U. Hierosolymorum a gentibus, ac denique πλήρωσιν καιρῶν τῶν ἔθνῶν, seu complementum temporis, successive gentium ad Deum adductioni destinati, subsequi debet. Diserte enim Lucas, ἀκριβοῦς sibi non immerito vindicans, hoc *Cap. XXI, c. 23. 24.* Erit, inquit, angustia magna super terram, & ira super populum hunc, & cadent acie gladii, & captivi ducentur in omnes gentes, & NB *Jerusalem calcabitur a gentibus*, donec impleantur tempora gentium. Calcabitur, partim *metaphorice*, subjugando illam, & profanando: partim *realiter*, & *physice*, possidendo, & inhabitando, ut *Jac. Tirinus* a) non male explicat. Græcum enim *πατήσεται* utrumque aliquando involvere, pridem ad *Homerum Eustathius* observavit. Docet igitur Dominus, everfas Hierosolymas & possidendas, & profanandas, & contemptim habendas esse, a gentibus, Arabibus, Turcis, Saracenis, usque dum illorum tempora impleantur. b) Sive autem per *καιρῶν τῶν ἔθνῶν* intelligamus ea, quibus vicissim dominari eadem Hierosolymis debuerunt, quæ *Tirini* c) sententia est; sive illa, quæ gentibus ad Ecclesiam addu-

a) ad Luc. XXI, 24. f. 1002. b) conf. Mülleri *Judaismus* pag. 1114.
c) vid. l. c.

adducendis, divinitus sunt destinata, quod *Bede* a) per-
 fvasum est; seu illa, quibus IV. summa gentium imperia
 durare debent, quod *alii* opinantur; sufficit *ad horum us-*
que finem, i. e. ad finem usque mundi, ut *Menochius* b) ex-
 ponit, Hierosolymas calcandas esse a gentibus. Venit
 enim super eos desolatio usque ad finem, *Dan. IX, 27.* &
 ira Dei, *εἰς τέλος*, c) i. e. non usque ad excidium Urbis, &
 Templi, ut cavillantur nonnulli, quum ira etiamnum du-
 ret, & graviter se ostendat, sed *usque ad interitum hujus*
universi. Nihilominus *μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην*, post hanc
calamitatem, (quæ verba e *Matthæo* & *Marco*, necessario
 hic repetenda sunt,) eam nempe, quæ dispersionem cap-
 torum Judæorum per omnes gentes, & conculcatio-
 nem Hierosolymorum a gentibus, includebat, evenient
 signa in sole ac luna, *καὶ τότε*, & tunc videbunt Filium
 hominis in nubibus. *Luc. XXI, 29.* Unde sic infero:

Quandiu duratura est præsens dispersio Judæorum, & con-
culcatio Hierosolymorum, & tempus successivæ conversionis
gentium, tandiu ille adventus, quo de nostra in Pericope agitur,
non est eventurus: idque ideo, quia, post hæc omnia, signa
 demum adventus, cum adventu ipso, eventura esse di-
 cuntur. Atqui præsens Judæorum dispersio, & conculcatio
 Hierosolymorum &c. durabit usque ad finem mundi: Saltem
 multo, quam Reipublicæ Judaicæ, ac religionis everfio
 evenit, longius duravit. E.

non §. VIII. Loquitur IV) de signis, & adventu, *θλίψιν*,
 a Pseudo-Christis, & Pseudoprophetis, expectandam, infecuturis.
 Non enim dicit, quod statim obtenebrandum sit cœ-
 lum, sed statim post tribulationem dierum illorum sol
 obscurabitur, i. e. postquam afflictionibus defuncta fuerit
 Ecclesia, ut loquitur *Calvinus* d). Afflicto autem dierum
 C 2 illorum

a) Comment. ad Luc. XXI. b) In Comment. ad Luc. XXI. f. 110.
 c) 1. Theff. II, 16. d) In Harmon. ad h. l.

illorum non de sola Judææ vastatione, & excidio Hierosolymorum, est intelligenda, ut hæc non excludantur, sed potius hac formula omnes antea recensitæ, prædictæque, calamitates comprehenduntur, adeoque Dominus de omnibus illis diebus, intra quos Pseudo-Christi, & Pseudo-Prophetæ surrecturi, Ecclesiamque vexaturi sunt, loquitur, quos quidem usque ad interitum hujus universi duraturos esse, procul difficultate ostendi poterit e Scripturis, in quibus magno consensu traditur, ἐν ὕστεροις καιροῖς, 1. Tim. IV, 1. seq. ἐν ἐσχάταις ἡμέραις, 2. Tim. III, 1. seq. ἐν ἐσχάτων καιρῶν, 2. Pet. III, 3. ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ, i. e. tempore Novi Testamenti, quod Scriptura sigillatim postremum nominare solet, quia inde a Messiae exaltatione nulla debet nova revelatio expectari, ut *Franzius* a) ex *Ebr. 1, 1.* interpretatur, surrecturos esse ubique locorum, etiam inter Christianos, falsos doctores, seu Prophetas. Argumentor igitur denuo:

Q. adventus, cum signis suis, demum post dies illos, quibus Ecclesia Dei a Pseudo-Christis, & Pseudo-Prophetis, est affligenda, secuturus est: ille per vastationem Judææ, & abolitionem Reip. Judaicæ, non potuit evenisse.

Atqui Adventus, de quo Lucas c. XXI, 25. sq. exponit, dies illos, quibus a Pseudo-Prophetis affligetur Ecclesia, demum sequetur, quod constat commatibus 21. 23. 24. sq. cum 29. sq. apud Matthæum, nec non comm. 19. 20. 22. cum c. 24. seq. apud Marcum, collatis. Ergo per vastationem Judææ non potuit evenisse.

§. IX. Urgemus V.) *Explicationes verborum nativas, ac sponte oblatis, tantum non semper anteferri oportere vel extortis, vel saltem studio quesuis, multaque arte, ac industria evritis. Quo enim quæque ratio interpretandi simplicior est,*

a) *De Interp. S. S. Orac. XXX. p. m. 340. Conf. L. Osiand. in Bibl. ad h. l.*

est, & facilius, hoc etiam verius, & solidius esse solet, quum e contrario videamus, interpretationes quorundam aliquando artis, & ingenii multum, veritatis, & soliditatis parum, præstare. Tanta quippe Scripturæ perspicuitas est, ut vel ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας cognosci, & puerum instituere ad salutem possit. 2. Tim. III, 15. Quæ ipsa vero ea potissimum ratione se exerit, quod sententias & veritates suas legentibus, & audientibus, facile insinuat, suaviterque propinat, & offert, ita ut simplicissimus quisque, dummodo animum advertat ad intelligendum, præcipuis saltem in locis, iis assequendis sufficiat. Quin & finis Scripturæ Sacræ id postulat, ut explicationes nativæ arte ac studio quæstus anteferantur, quod per illas multorum imbecillitati consulitur, qui alioqui, si arte, ac ingenio nihil non metiendum esset, a legendo ac meditando deterrerentur. Facile autem apparet, omnem illam textus nostri explicationem, qua sibi tantopere placent, qui res novas amant, non *nativam*, sed *affectatam*, non *spontaneam*, sed *coactam*, non denique *a verbis oblatam*, sed *in verba intrusam*, esse, quum per eandem, si non omnia, certe extantiora vocabula nativo significato priventur, & formulæ tantum non omnes mirifice torqueantur, hac una de causa, ne vanitas interpretationis nimium quantum transpareat, sed ei potius color aliquis, ut ut mediocris, inducatur. Quid enim frigidius est, quam *Solis* nomine Pontificatum maximum, cum potestate Ecclesiastica, *Lunæ*, Rempublicam Judaicam cum ritibus suis, *stellarum*, doctores reliquos intelligere, ut *Lightfoot* a), & *Kœnigsmann* b), persuasum est? Quid coactius, quam *visionem signi* Filii hominis, ipsiusque Filii, de *perceptione mentali* accipere? Quid denique indignius, quam *θεσίσιω* judicalem, *stare coram Christo*, *ejusque tribunali*, sic enervare, ut tandem nihil amplius,

C 3

a) Lightfoot. T. II. OO. f. 367. b) L. c. §. 9. p. 22.

plius, quam bonum sistendi hominis statum, & conditionem, intrepidamque conscientiam, ubi calamitates ingruunt, involvere videatur? Uti ergo hæc longe petita, & studio quaesita, & singulari artificio picta, coacta denique omnia, & contorta sunt, sic isdem nativa, plana, simplicia, longissime anteponenda esse censemus.

§. X. Non parum VI) confirmandæ receptæ interpretationi infervit pervulgatus Canon: *a proprietate verborum procul evidente, & urgente necessitate non esse recedendum.* Quæ ipsum sibi opponendum esse, quum facile posset mente præcipere *Königsmannus*, id sibi negotii datum esse credidit, ejus ut auctoritatem effugeret. Ridet igitur omnes, & empæctarum hujus seculi more, exagitat, eum sibi qui opponere ausint. *Obstreperet nobis*, inquit, *statim, qui ultra Metaphysicam Scholasticorum, & communis recentiorum libellos, (quo Pietistico scommate Compendia, & Systemata notat,) non sapiunt, non esse a litera discendum. Ita equidem novi præcipere Hermenevtas: sed & hoc adjicere nemini: nisi urgeat necessitas. Hæc autem in Prophetis sapius tanta deprehenditur, quando futura denuntiant, symbolicis verbis, quæ Prophetarum propria esse, antiquis Ecclesiæ nostræ Theologis nota res est, ut tum regula sit interpretandi: a litera esse discendum.* Mox adjectis ex *Jes. XI, 6. & LXV, 25.* exemplis, discere postulat, *si in his admitterent allegoriam, cur non alibi quoque agnoscerent, ubi similis sit ratio, & cur tropos Biblicos adeo contemnunt?* a) Ego vero mirari satis non possum, quod, qui omnes a se dissentientes ultra Metaphysicam Scholasticorum, & compendia recentiorum, non sapere arbitratur, tantum ex arte ratiocinandi nondum addidit, *a particulari ad universale non oportere concludi.* Recte quidem *Glassius* b) docet, quando Prophetæ futura symbolicis verbis denuntiant, tum regulam inter-

a) Vid. *Dissert. cit. §. 8. p. 18.* b) *L. I. Phil. S. tr. IV, sect. I.*

interpretandi esse: *a litera est recedendum*. Sed enim qua exemplorum inductione confirmatum dabit, Prophetas, quoties futura denuntiant, toties symbolicis verbis, tropoque affectis, uti? Jesaias Tyro, *Capite XXXIII.* & Judææ toti, *c. XXXIV.* exitium, prolixo quidem sermone, sed procul figura & schemate, prædixit. Jeremias Civibus suis interitum *c. V.* Jechoniæ Regi *c. XXXVI.* pessima quæque, Hananiæ denique mortem ipsam, procul ambagibus, & verborum integumentis, denuntiavit. Et o quam multa *Daniel toto Cap. XI.* cecinit ut vates, verbis tamen usque adeo non symbolicis, aut involutis, ut etiam *Porphyrio* post Antiochi Epiphaniis tempora scripsisse demum, a) Hieronymo autem non tam *futura dixisse*, quam *præterita narrasse* fuerit visus. b) Sic Paulus *2. Thess. II, 3. 4. seq. 1. Tim. III, 1. sq.* Petrus *2. Ep. II, 1. sq. III, 3. sq.* de futuris, etiam explicatissimo genere sermonis, tradunt. Servator ipse, quod mox accuratius persequemur, quoties de iis, quæ Urbi Hierosolymorum eventura essent, exposuit, a verbis symbolicis & figurato sermone abstinuit. Quare si Scripturas majori evolvisset cura Dissentiens, procul dubio deprehendisset, Prophetas, quando futura denuntiant, minime omnium verbis symbolicis *perpetuo* usos esse, adeoque contemptum troporum Biblicorum haberi non oportere, si vel maxime in explicandis Prophetiis a litera non recedatur.

At, inquires, tum verba omnino figurate accipienda sunt, se proprie intellecta in dogmata fidei, ac pietatis vere ac palam, impingant. Jam dicat mihi aliquis, an in dogmata religionis incurrat hæc Christi prophetia, prout ab iis proprie exponitur, nisi distorquant temere voces, & contextum. c) Itane vero in fidei

ac

a) Vid. B. D. Bayeri *Disp. de Vatic. per ignorant.* Jenæ 1695. b) Hieron. in *proem. Comment.* in Dan. T. IV. OO. f. 405. c) *Koenigsmann. l. c. p. 19.*

ac pietatis dogmata impingit textus nostri secundum literam interpretatio? Ergo igitur *Luzberus* ipse, *Melanchthon*, *Hunnius*, *Gerhardus*, *Calovius*, denique nostratis Ecclesiae Doctores tantum non, præter *Brentium*, omnes, doctrinam, juxta & pietatem, læserunt, quoniam textum, quo de controvertitur, secundum literam intelligendum esse putarunt. Et, quia eundem, etiam pro suggestu, huc dum quotannis eandem in sententiam explicatum fuisse constat, sequitur, quotannis & integritatem doctrinae, & pietatem ipsam læsam a docentibus fuisse. Discere autem hoc loco a dissentiente velim, quodnam illud sit vel fidei, vel pietatis caput, in quod verba nostra, proprie intellecta, impingant? Num, ait, *adventus Christi ad judicium extremum, statim post destructionem Hierosolymæ contigit? Num Apostoli huic supervixerunt? num gens Judaica tum vivens, cum hæc loqueretur Christus, ad eum usque superstes fuit? num denique Apostoli, vel alii homines, effugere possunt ista omnia, quæ de hoc judicio prædixerat Jesus? Nuge, quibus sane pasci Ecclesia non debet, ut ad pietatem erudiatur.* Præclara profecto demonstratio. Nam si vel maxime largiamur, hæc omnia falso, & procul fundamento statui: numne idcirco vel doctrina lædetur, vel pietas? Multa procul dubio in Historia, multa in Mathesi, multa in reliquis humanæ sapientiæ partibus, traduntur, quæ non solum otiosa sunt aliquando, sed & plane falsa, quibus tamen neminem vel a sanitate doctrinae, vel sanctitate morum, retrahi opinamur. Finge hominem, qui Symbolum Apostolicum, ab ipsis Apostolis conditum, Athanasianum, ab ipso Athanasio profectum, credat, qui Donationem Constantini M., qui generationem æquivocam, aliaque id genus, statuat: falsum procul dubio statuet, sed quibus nec doctrinam salutarem, nec pietatem, lædi existimem. Imo quam multi ab interpretibus, etiam *ἡ ἑσδοξοτότοις*, in explicandis
Scripturæ

Scripturæ locis committuntur errores, quibus tamen eos in aliquod vel doctrinæ, vel pietatis, caput imegisse, non dixerim, quum dentur errores etiam simplices, quos pro hæresibus, aut vitiis etiam, reputasse, est nefas. Quid igitur affirmat dissentiens, *in dogmata religionis incurrere hanc Christi Prophetiam, si proprie exponatur?* Numne enim in religionem incurrit, statuere, quod Christi ad ultimum iudicium adventus post everfionem Reipubl. Judaicæ, & Urbis Hierosolymorum, sit expectandus? Quod Apostoli de quibusdam adventus illius signis a Servatore edocti fuerint? Quod gens Judaica usque ad interitum hujus universi, in orbe superfutura sit? Quod Apostoli, & sub Apostolorum persona omnes, nullo non tempore ad excipiendum hilari vultu Judicem paratos esse, sunt moniti? Hæc nimirum omnia in religionem incurrere, ac pietati adversa esse, putat dissentiens. Quod autem ipse voces singulas, totumque contextum distorquet, ac lacerat: quod Servatorem *ταυτολογίας, καὶ ἀμεθοδείας*, tacite accusat, eundemque verba *facilia, & plana*, cum *symbolicis, & emblematicis* mutasse statuit: quod ubique a litera, nulla urgente necessitate, discedit: quod adventum Christi adversus Judæos, adeoque everfionem Hierosolymorum post conculcationem eorum a gentibus collocat: quod Filium hominis, Servatorem nostrum, diem sui adversus Judæos adventus nescivisse credit: quod eundem hunc adventum omnibus Palæstinam incolentibus, laquei instar, supervenisse scribit, quod admonitionem ad preces, & vigilantiam, omnibus hominibus datam, ad solos Apostolos restringit, quod formulas loquendi prægnantes turpiter enervat, quod denique totam de extremo iudicio, & fine mundi doctrinam, quantum in se est, corrumpit, eandemque de sede quasi sua deturbare,

ac de jicere, nititur, id vero salva cum religione, tum pietate, fieri a se posse existimat.

Pergit: *Dicat mihi deinde aliquis: anne evidenter ex hoc, aliisque locis, pariter demonstretur tropus, si doceatur, quod Christus a vaticinatione de Judaico excidio nondum discesserit ad rem aliam? quod res tum brevi expectandas prædixerit, & iisdem quidem loquendi modis, quibus & Propheta Vet. Testamenti rem eandem expressere.*

Sed enim, quis sibi patiatur persuaderi, Christum vaticinationem de excidio Hierosolymorum, uno eodemque tempore, & apud eosdem, semel iterumque repetere, &, postquam verbis propriis, & perspicuis, commatibus 18. 19. sq. explicatissime tradidit, eandem denuo verbis dubiis, incertisque, ac emblematicis, reddere voluisse? Nonnulli mirifice sibi placent, quod *Soli, Lunæ, Stellis*, quod *Cælo*, quod *nubibus cæli*, tropicas significationes tribuere possunt. At quam præposterum id artificium sit, nemo non videt. Sol *Ecclesiam*, Luna *Rempublicam*, Cælum ipsis *Judeam* notat; terræ nomine, non *Orbis terrarum*, sed *Palestina*, venit. Quid autem hoc est aliud, quam *cælum terræ miscere*, & *ἑρπονόν, καὶ τὴν γῆν*, pro iisdem habere, quæ duo tamen h. l. sibi perspicue opponuntur? Signa enim dicuntur apparitura *in cælo*, &, propter eorum apparitionem, homines *trepidare in terra*. Ex ipso igitur textu figuratus sermo non modo non detegi, sed & revelli potest. Unde & Clericus ipse, a) ingenio alioqui suo nimium indulgens, negare non potest, *proprium horum verborum sensum ultimum judicium respicere, & nonnulla mundi ipsius consummationem aptius describere, videri. Quin & Hammondus b) Solem, ac Lunam proprie accipi posse, non diffitetur.*

Sed

a) ad Matth. c. XXIV, 30. ap. Hammondum. T. I. b) Hammondus T. I. p. 105. & T. II. f. 464.

Sed nec τὰ παλαιὰ ἑλληνικά figuratum sermonem arguunt. Quin potius iisdem prope formulis; quibus adventum Christi ultimum ad iudicium, vel solus *Petrus 2. Ep. III, 10.* describit, describit quoque nostra in Pericope, suis cum Collegis, *Lucas. Petrus* cælos φοιτηδὸν, & cum resonante ruptura, transituros scribit: *Lucas* virtutes cælorum movendas esse docet. *Petrus* elementa æstu solutum iri: *Lucas* mare æstuaturum esse prædicit. *Petrus* terram, & quæ in ea sint opera, exurenda esse affirmat: *Lucas* eundo per partes, Solem & Lunam obtenebratum iri, & in utroque prodigia eventura esse, denuntiat. Denique, quod imprimis notandum est, *Petrus* venturum esse Dominum scribit, *sicut fur venit in nocte*: iisdem vero verbis, hunc quoque, de quo controversitur, adventum, insinuat Servator *Matth. c. XXIV, 43.* Sicut igitur ex eo, quod aliqua hujus vel illius Psalmi verba in N. T. accommodantur ad Christum, recte inferitur, totum illum, e quo petita sunt, Psalmum intelligendum esse de Christo; sic etiam ex eo, quod verba Servatoris: *Matth. XXIV, 43. Veniet Filius hominis sicut fur in nocte*, Petrus manifesto ad doctrinam de ultimo ejus ad iudicium adventu, accommodat, merito concluditur, totum illum textum apud *Mattheum* isto de adventu accipi oportere.

At, instat, si literaliter intelligi volunt, quid de aliis dicent, quos tanquam vera & sincera doctrina tenacissimos doctores suspicium? quid de *Brentio*, & *Franzio*, qui maximam partem de misero *Judeorum*, de *Hoeo*, & *Majo*, qui de Christianorum sub *Antichristo Romano* statu, metaphorice hæc verba intelligi volunt?

Respondemus primo: auctoritates auctoritatibus, illisque duumviris, *Brentio*, & *Franzio*, sexcentos alios opponi posse. Deinde *Brentius*, & *Franzius*, non omnino, sed qua partem aliquam, hunc textum tropice intelligendum esse existimant, fatente *Königsmanno*. *Hoeus* nihil desinit,

sed omnia in medio relinquit. *Majus*, qua religione tractare soleat SS. literas, *petitionis quartæ in Oratione Dominica* turpissima detorsione, aperuit. Quam, solidissimis a me rationibus rejectam, postquam non argumentis, sed *duobus famosis libellis*, defendere studuit, omnem tum piæ veritatis, tum veræ pietatis opinionem, apud Bonos, & rerum non imperitos, decoxit. Hujus igitur interpretationibus parum, aut nihil, tribuo. Veruntamen, *si erroneum est*, inquit, *a litera discedere, quid de veteribus, juxta & recentioribus, dicent, qui de judicio extremo hæc capiunt verba, & tamen ipsi quoque mystice exponunt.* Respondemus: Distingvere dissentiens debebat inter *legitimam textus interpretationem, & qualemcunque illius accommodationem.* Qui *mystice* textum controversum exponunt, hi *literam* minime deserunt, sed potius *literalem sensum* jam erutum *mystico fundamenti* loco substernunt, & solummodo *mystice* illum tractando, quam varie erutus *sensus literalis* accommodari, & nunc huic, nunc illi usui inservire possit, ostendunt, eoque ipso *literam non esse deserendam* nos admonent.

§. XI. Repugnat VII) mori, ac instituto Servatoris, *in familiari cum Apostolis colloquio verbis figuratis, ac symbolicis, usum esse.* In sermonibus quidem ad populum habitis sere adhibebat parabolas, & sine parabolis vix loquebatur ad eum: κατ' ἰδίαν vero πάντα ἐπέλυσε discipulis *Marci IV, 34.* h. e. parabolas evolvit, vinculis expedit, planiore sermone reddidit. Hinc Philologus ad *Elmum H. Hardius a)* non male: *Coram Judæis, inquit, Christus implicite dicere soevit, tecte sub figurarum umbris, parabolis usus, & enigmatibus, oratione arguta, velut ligata: Verum privatim, apud discipulos, misit illa, abstinuit ab omnibus istis, explicite & plane, atque perspicue disseruit, sermone usus familiari, a*
figuris

a) p. 34. Præfat. in Luth. Comment. in totam S. S.

figuris libero &c. Res ipsa etiam, & Scribarum divinatorum historia ostendit, quod Servator suis cum discipulis locutus privatim, maxime vero de re quadam subdifficili, & ardua, interrogatus, plano, proprio, simplici que sermonis genere sit usus. Jam, quum Christus ea, quae apud alios, publice, sed per parabolas, & ὡς ἐν αἰνίγματι, dixerat, privatim exposuerit discipulis, & iis, quae aliquid in recessu habere videbantur, suas veluti glossas, & commentationes adjecerit, & quid e. g. per *semen, agrum, zizania, triticum, peram, fentes*, alia, intelligi debeat, aperuerit, quis credat, eo ipso tempore, quo privatim ad Eundem adibant, & quaestiones arduas afferebant, seque institui postulabant quatuor discipuli, non modo verbis figuratis, ac symbolicis, uti, sed & difficilibus difficiliora superaddere voluisse? Recte denuo Philologus laudatus: a) *In privatis colloquiis Christus enigmata omnia dissimulavit, intermisit, seposuit, non adhibuit: aperte, & dilucide, omnia pronuntiavit, quae dixit. -- & in privatis discursibus seposuit, liquit, misit grandiores tales figuras. &c.* Quod si vero facere cum dissentientibus volumus, tum in privatis, & familiaribus cum discipulis colloquiis non solum figurato, implicito, ac involuto, sed & multo, quam apud populum, difficiliore, ac sublimiore, dicendi genere, usus est Servator, quod tamen ejus ab ingenio, & more, ac instituto, perpetuo alienum est.

§. XII. Imo vero VIII) inductione exemplorum ostendi potest, quod Christus, quotiescunque sigillatim devationem Judaeae, deletionem Urbis & templi, ac everisionem totius reipublicae Judaicae praedixit, toties rem omnem plano simplici que sermone edisseruerit. In Scripturis equidem legimus, Servatorem nostrum, nec semel vaticinatum fuisse, nec semel Urbi Hierosolymorum, ac genti Judaicae, ultima

D 3

a) l. c. p. 27.

ma denuntiassē. Denuntiavit Hierichunte, in domo Zacchæi *Luc. XIX, 28.* in monte Oliveti, cum proxime abesset ab Urbe, *l. c. c. 42.* in templo, *Matth. XXII, 7. XXIII, 37.* denuo sedens in monte Oliveti, e regione templi, *Matth. XXIV, 6. sq.* Semper autem plano, simplici que sermone denuntians est usus, eo procul dubio consilio, quo tanto facilius ab omnibus intelligeretur. Deus enim, pro admiranda bonitate sua, quo certius imminet, quo propius absunt, calamitates, hoc planius, hoc disertius, easdem denuntiare solet. Dilucida imprimis est *Lucæ* narratio *Cap. XIX, c. 41, 42, 43, 44,* quum ait: *Ut appropinquavit Jesus, videns civitatem, flevit super illa, dicens: Si cognovisses & tu, & quidem in isto die tuo, quæ ad pacem tuam pervinent, curares: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & cingent te, & coangustabunt te undique. Et solo æquabunt te, & filios tuos, qui in te sunt: & non relinquent in te lapidem super lapide: eo, quod non cognoveris tempus vestitionis tue.* Quid planius, quid simplicius, dici a Jesu potuisset? quem tamen h. l. vaticinatum fuisse, negent dissentientes, si possunt. Numne vero credibile est, Servatorem id ipsum, quod coram multitudine, auscultante præcedentium & insequentium caterva, plane, ac propalam, dixerat, privatim, & apud suos, obscurare denuo, & nescio quibus symbolis, involvere, crucemque immerentibus figere, voluisse?

§. XIII. Denique si IX) ad singularum vocum, & formularum explicationem descendere fas est, parum absue- rit, quin pro earum prope numero elicere ex iisdem argumenta queamus. Loquitur enim

1) de adventu cum συνοχή τῶν ἐθνῶν, in terris conjungendo: loquitur de ἐπερχομένοις τῇ οἰκισμένῃ, seu iis, quæ super ventura sint orbi habitato, apud *Lucam Cap. XXI, 25. 26.*

Quis

Quis vero ausit dicere, calamitatem Judæorum in Palestina, & Syria, ad omnes promiscue gentes redundasse, vel, oppressis bello Israelitis, totum terrarum Orbem usque adeo afflictum fuisse, ut homines, quo se vertere debeant, ignorarint? Non desunt, quibus persuasum sit, errari ab interpretibus in eo, *quod per τὴν γῆν die Erde, vel totum terrarum orbem, intelligant, quum tamen intelligere debeant, das Land, regionem scilicet Palestinam, quæ non raro τῆς γῆς, vel etiam τῆς οὐρανόθεν, nomine veniat in Scripturis.* Quod posterius utut non diffitear, nego tamen, nostro in textu hæc verba hoc significato accipi posse, propterea, quod non solum τοὶ Ἰσραηλῖται, numero multitudinis, τῆ γῆ tribuuntur h. l. sed & eadem dicuntur, *habitare super facie, πόσιν τῆς γῆς c. 27. & 35.* quod utrumque vereor, ut ad *unam Judæam* commodè possit applicari. Neque etiam est, cur quis ad *Lucae Cap. XXI, comma 35.* se recipiat, cum in hoc non, *e terra profugere, sed futura effugere, jubeamur.* Quo ipso autem non excidium Urbis, vel calamitates Judæis imminentes, sed anxietatem cordis ob adventum Judicis, metum rigorosi examinis, gravissimi supplicii, aliaque id genus, respicere Dominum, hinc patet, quod eidem intrepidam coram filio hominis consistentiam, & lætæ sententiæ expectationem, opponit.

Königsmannus hac in disputatione nonnullam liberalitatem ostentat, & dicit: *Etsi terra non raro Cananeam, & gentes speciatim denotent Judæos, in πολλὰ Ἰσραηλ, καὶ μεγάλα, diversos, & tempore Christi per Judæam, Galilæam, Iudæam, & Abylenen, dispersos: nolle tamen sese amplitudinem vocum citra necessitatem restringere. Id innui a Luca, tantam fore afflictionem Judæorum, ut nullum sit habitura exemplum par. Hinc terram, qua patet, pervasuram fuisse Tragici hujus famam exempli, & ad omnes nationes perventuram &c.* Mirum vero interpretem, qui equidem a restrictione sibi

tempe-

temperat, interim tamen extendendo peccat. Numne enim e devastatione Judææ, ac everfione Reipublicæ Judaicæ, talem συνοχήν capere poterant omnes gentes, qualem experiuntur, qui *vel æstu febrili jactati huc illuc sese provolvunt*, (quam vocis hujus vim esse Dissentiens docet,) *vel qui carcere tenentur conclusi, vel arcta obsidione cinguntur?* Annon quod Hierosolymis, & Judæorum reipublicæ evenit, haud ita multo ante Carthagini, & Carthaginensium imperio, evenerat? ob cujus tamen everfionem gentes omnes in terra trepidasse adeo non legimus, ut etiam ab eo tempore numero plurimas nationes, & vel ipsos aliquando servos, duce *Spartaco*, Romanis rebellasse, deprehendamus. Quis *Scythas, Slavos, Sarmatas, Germanos, Celtas*, extremosque *Indos*, t. t. vel inaudisse quidquam de Hierosolymis deletis, vel, si audiverunt, tantam συνοχήν, quanta hoc loco, fatente *Kænigsmanno*, innuitur, concepisse dicat? Συνοχή isthæc oritura erat non e sensu præsentium, aut fama præteritorum, vel consideratione tragici in Judæos statuti exempli, ut dissentiens opinatur, sed NB ἀπὸ φόβου, καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων, e metu & expectatione futurorum, ut loquitur *Lucas comm. 23*. Judæos autem tantum abest metu imminentis belli, excidiique, συνοχήν aliquam persensisse, vel exanimatos concidisse, ut etiam illatum jam a Romanis bellum fortissime exceperint, ac omnem tantum non calamitatum humanarum sensum exuerint. Adhæc Romanæ gentis imperium tam late patebat tum temporis, ut vel in ipsa Scriptura S. τῆς οἰκουμένης nomine veniat *Luc. II, 1*. Quis vero gentes imperio illi subjectas, quarum etiam non paucæ adversus Judæos, & Hierosolymas, arma tulerunt, utpote *Syri, Arabes, Ægyptii, Phœnices, Itali, Hispani, Græci*, eam ad rem trepidasse, vel ex eadem horribilem συνοχήν concepisse putet, cujus ipsi,

ipli, suo quodam modo, auctores erant? Imo vero ceteræ nationes ob excidium U. Hierof. & everfionem Reip. Judaicæ usque adeo non defecerunt animis, ut etiam sumpsert hinc ansam, passim insurgendi in Judæos, eosdemque superbius tractandi. Quod quidem *Antiochenos* in Syria, & alios etiam, fecisse, *Josephus* testis est, a) qui, confecto bello Judaico, odium adversus eos apud omnes in nervum prorupisse, scribit. Trepidarunt igitur *Judæi* inter omnes gentes: gentes omnes ipsæ non trepidarunt tum temporis: tum vero trepidabunt omnes, quando signa evenire in Sole ac Luna, & sibi severissimum judicem, huic universo finem, imminere, intelligent.

§. XIV. Loquitur Dominus 2) de adventu suo in nubibus, eodemque visibili, dicendo: *Και τότε ἔσονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ μετὰ δυνάμεως, καὶ δόξης πολλῆς*, *Luc. XXI, 27*. Quibus quidem verbis describi ultimum Christi ad judicandum vivos & mortuos adventum, num diffiteri quis poterit? Eadem enim prope modum adhibet Servator *Matth. XXV, 31*, quum ait: *Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτῆς, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτῆς, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτῆς &c.* quem locum de extremo judicio, Christique, ad id instituentium, adventu, intelligi oportere, ipse dissentiens largitur. Cave obvertas: Non quidem *visibilem*, nisi per effecta, sed *efficacem* adventum innui: *Aspectabilem* e verbis Christi, prophetico stylo conceptis, extorqueri vix posse. *Videre enim apud Prophetas idem esse*, quod ex indicio aliquo, in visum incurrente, mente quid concipere, h. e. *presentiscere*. Dicit ergo: *Visuros esse Judæos*, sed modo ei œconomia temporis con-

E

venien-

a) De B. Jud. L. VII. c. 21. f. 973. καθ' ἂν καιρὸν ὁ πόλεμος ἀνακεκήρυκτο, -- τὸ κατὰ τῶν Ἰουδαίων NB παρὰ πᾶσιν ἡμαρῆς μῖσος.

veniente, h. e. ultorem experturos Filium hominis. *Vifuros esse oculis non corporis, sed mentis, nec sedentem solum visuros esse, sed & venientem in nubibus &c.* At vero a) supra ostensum fuit, a proprietate verborum temere discendum non esse. Perspicue autem h. l. dicit Dominus: *τότε ὄψονται, tunc videbunt* Filium hominis. Deinceps b) Christum Servatorem etiam tum, quum ageret Prophetam, sigillatim, quum Hierosolymis extrema denuntiaret, stylo Prophetico, i. e. symbolico, ac figurato, non semper usum esse, pariter e superioribus jam constat. Porro c) adventus Christi *in nubibus*, stylo Novi fœderis, ultimum, *visibilemque*, Christi adventum notat. Tum vero d), si Solis ac Lunæ defectus interitum Pontificatus summi, & Reip. Judaicæ, significant, quod Dissentiens affirmat, quæ poterit hoc loco adventus Domini ad iudicium contra rebelles Judæos intelligi, quum utriusque, & Pontificatus, & Reipublicæ interitus, iudicium illud secutus, vel certe cum eodem connexus, fuerit, hoc autem loco defectus Solis & Lunæ adventui ipsi manifesto anteponanatur, quoniam signa erunt in Sole, ac Luna, *ubi τότε, & tunc videbunt* Filium hominis? *Luc. XXI, 27.* Sequeretur hoc modo, Judæos non ante persensisse, & expertos fuisse ultorem Filium hominis, quam Sol & Luna defecissent, i. e. Pontificatus maximus, & tota Respublica exspirassent, quod est absurdum. Denique e) si *videre* h. l. id est, quod *persensiscere*, ac *experiri*, qui dici poterit, Judæos eum jam expertos esse ultorem, qui, advenire se velle ad ulciscendum, signis, ac prodigiis, solummodo indicabat?

§. XV. Eo de adventu 3) h. l. sermo est. *post quem Dominus mittet angelos suos, & congregabit electos suos, a quatuor ventis, a summo cœlorum, usque ad terminum eorum.* Hæc enim verba prædictionem signorum, & apparitionem

nem Filii hominis, sequuntur apud *Matth. Cap. XXIV, 31.*
 Quæ quidem uti secundum literam, de collectione salvandorum, per angelos, in extremo die, accipienda esse putamus; sic alii, ne quid proprie dictum huic textui relinquunt, diversimode accipiunt. Quidam intelligunt de mirabili Christianorum, qui vixerant inter Judæos, συναΐξαι, & ab interitu communi preservatione, ac ea sigillatim, qua fideles Christi servi evocati migrarint una in oppidum Pellam, Decapoleos urbem, trans Jordanem, *Eusebio teste a).* Sed enim primo *Eusebius* l. c. Christianos non e tota Judæa coactos, sed solum, qui eo usque Hierosolymis habitabant, urbe excessisse, & Pellam migrasse scribit. Parum deinde abest, quin hic *Eusebii* auctoritatem in dubium vocem, quum *Iosephus* doceat, b) Pellam ab *Alexandro Janneo*, Principe Judæorum, non ita multo ante, quam nasceretur Servator, solo æquatam, orta vero ultima Judæorum seditione, denuo ab his, cum *Scythopoli*, eversum fuisse, ut adeo nullum Christianis per fugium præbare potuerit. c) Maxime omnium reclamatur amplitudo collectionis, siquidem congregandi electi dicuntur ἐκ τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων ἑσπέρων, ἕως ἀκρων αὐτῶν, quæ quidem verba collectionem piorum e toto terrarum orbe arguere, vix poterit negari.

Nec est, quod quis obvertere velit: hæc cum relatione ad præcedentem γῆν dicta esse, quæ sicut de regione Judæa intelligenda sit; ita hanc quoque amplitudinem terræ ad omnia ejus climata, vel quaquā pateat, adstrictam, intelligi oportere. Hoc enim pacto incertum per æque incertum probatur, quum h. l. per τὴν γῆν non unam Judææ provinciam, sed totum terrarum orbem, intelligendam esse, suo jam loco evictum sit. Obstat etiam formulæ, quam Christus

E 2

adhi-

a) H. E. L. III. c. 5. b) Antiqu. Jud. L. XIII, c. 23, f. m. 462. c) de B. Jud. L. II, 19, f. 813.

adhibuit, momentum, quod tantum est, ut restrictionem ad solas Judææ partes non patiatur. Utur enim forte alicubi τῆς γῆς nomine *sola Judæa* veniat, nullo tamen exemplo poterit ostendi, eandem solam, vel *cælorum*, vel *cæli & terræ*, nomine in Scripturis indigitari, quum tamen electos *a finibus cælorum*, Matthæus, *a finibus cæli usque ad fines terræ*, Marcus, colligendos esse ostendant. Quod ceteroquin ex Epiphania a) assertur ab angelo prius in somnis monitos, *χημαλιθέντας πάντας τὲς μαθητάς*, urbe excessisse, eruditum quidem, nec tamen sententiæ nostræ convellendæ idoneum, est. Nimum enim quantum a se invicem differunt, *electos ab angelis ex omnibus terrarum partibus colligendos*, & *pios omnes per angelos in somnis*, ut *fugerent, monitos fuisse*.

Alii, & in his *Königsmannus*, b) *Lightfooti*, c) pro more, auctoritatem secutus, de Apostolis intelligit, *concione sua electos e quatuor orbis partibus convocaturis*. Qua vero detorsione nihil concipi frigidius, aut coactius, potuisset. Etsi enim 1) ἀγγελοι, καὶ ἀπόστολοι, vi vocis, coincidunt, placuit tamen Domino, duodecim, quos elegerat, non ἀγγέλως, sed ἀποστόλως, nominare, *Lucæ VI, 13*. Quibus etiam hunc titulum eo usque proprium esse voluit, ut aliquando in Scripturis Sacerdotes, Episcopos, & Presbyteros, *Angelorum* venire nomine legamus, Apostolos venire, non legamus. 2) Quia Filius hominis h. l. primum venisse, deinceps demum angelos suos misisse legitur, sequeretur, Christum demum NB *post everfionem Urbis Hieros. & Reip. Judaicæ* ablegasse ad concionandum Apostolos. Quod falsum esse, actus Apostolici, & Pauli cum primis testimonium, ostendunt, qui, *superstite se, ac vivo, prædicatum esse Evangelium omni creature, quæ sub cælo est*, testa-

a) Conf. Dn. D. Zeltneri Disp. de Signo Filii hom. §. XXXV. p. 26.

b) l. c. §. 13. p. 36. c) Lightfoot. T. II. OO. f. 367.

testatur, *Col. I, 23.* Quem tamen, antequam Gens Flavia, quæ Judæos subegit, & Hierosolymas delevit, rerum potiretur, capitis supplicio affectum fuisse, veteres testantur. Nec obstat, quod *Matth. XXII, 9. 10.* servi quidam, etiam post interfectos latrones, i. e. Judæos, missi ab Hero dicuntur, qui alios invitarent ad nuptias. Hoc enim solummodo innuitur, regnum domini primum Judæis, postea vero, quam hi rejecerant, gentibus offerendum fuisse. Quod posterius quam ad hoc usque tempus evenire videamus, quid mirum, in parabola dici, etiam post interfectos latrones servos ablegatos fuisse ad hospites invitandos? Sed quid in his deducendis prolixus sum, quum 3) locus *παρόλληλος Matth. XIII, 48.* rem prorsus conficiat. *Mittet*, inquit, *Filius hominis angelos suos, & colliget e regno illius omnia offendicula*, i. e. scandalizantes, quod e sequentibus patet, siquidem τὸ καὶ h. l. non est mere copulativum, sed ἐξηγητικόν, ut *Jo. X, 13.* unde additur, *& eos, qui patrant iniquitates.* Si quæras, quo tempore, aut quo sub adventu, illud futurum sit? respondet ipse Dominus, commate præcedente 40. ἐν τῇ συντελείᾳ τῆς αἰῶνος τῆς τῆς, in consummatione seculi hujus. Unde sic infero: *Quo tempore Deus mittit angelos suos, & colliget e regno suo omnia scandala, & eos, qui patrant iniquitates, mittetque in caminum ignis, (in infernum,) eodem tempore mittet angelos suos ad colligendos electos a quatuor ventis, & ab uno vertice caeli ad alterum, quia, ut reprobi electis, & injusti justis, perpetuo opponuntur; sic quo tempore angeli mittentur, & colligent injustos, ac reprobos, eosdem velut e latibulis protrahendo, cogendo, ad judicem adducendo, ad inferos detrudendo; eodem quoque tempore mittentur, & colligent electos, eosdem convocando, ad Christum adducendo, in spem præsentissimam vitæ æternæ erigendo, denique ut sanctos Dei manipulos in illa Domini*

messe asservando. Unde & *comm. 42.* reprobis ploratus, ac stridor dentium, in camino ignis; justis autem splendor, Solari similis, in regno Patris *comm. 43.* denuntiatur. *Jam vero Dominus mittet angelos suos ad colligenda scandala,* vel homines scandalosos, *ἐν τῇ συντελείᾳ τῆς αἰῶνος τῆς τῆς,* c. 41. id est, *in fine mundi.* Nec enim quenquam usque adeo absurdum fore crediderim, ut cavillari velit, hanc formulam non de *consummatione seculi*, sed *sine aevi Mosai-*ci, intelligi oportere, quoniam alioqui sequeretur, messem, de qua loquitur Dominus, fuisse excidium U. Hierosolymorum, & devastationem Judææ: Apostolos significari per Angelos, eosdemque collegisse t. i. omnes homines improbos, & coegisse, intra Urbem Hierosolymorum, ut in eadem torquerentur, velut in camino ignis, aliaque id genus. Invieta igitur argumentandi ratione concludo: *Non ante, quam ἐν τῇ συντελείᾳ τῆς αἰῶνος τῆς τῆς,* seu *sine hujus universi, mittendos esse angelos, ad colligendos electos, a quatuor ventis, & ab uno summo caelo ad alterum,* adeoque collectionem illam sub excidium U. H. vel Christi Regis adversus rebelles Judæos adventum, quod Dissentiens putat, non evenisse. Addo 4) quod Dominus *Matth. XXIV, 31.* dicit, mittendos esse Angelos *μετὰ σάλπιγγος Φωνῆς μεγάλης,* cum *tuba magni clangoris.* Quod equidem non de prædicatione Evangelii, sed tuba ultima, qua excitandi sunt mortui, intelligi oportere, Apostolus docet *1. Cor. XV, 52.* & *1. Thess. IV, 16.* Utut enim Evangelii promulgatio aliquando nominetur *Φθόγγος,* ut *Rom. X, 18.* vel etiam *Φωνὴ τῶν προφητῶν, Act. XIII, 27.* aut *Φωνὴ μεγάλη Apoc. XIV, 7.* nullibi tamen in scripturis, quod meminerim, nominatur *σάλπιγγος Φωνῆς μεγάλης,* quippe quæ non hominibus, sed angelis, seu creatus quis sit, seu increatus, semper tribuitur. Quoniam igitur Matthæus talibus de angelis loquitur, qui *μετὰ σάλ-*

σάλπιγγος Φωνῆς μεγάλης mittendi sint, recte infero, non Apostolos, eorundemque vocem, qua Evangelium promulgarint, sed bonos illos spiritus, quos angelos cum Scriptura nominare solemus, hoc loco intelligi, quippe qui, jussu Filii Dei, magno cum clangore per tubam edito, apparituri, & imperata facturi sunt.

§. XVI. Eo de Adventu 4) loquitur Dominus, quocum απολύτρωσις ab omni malo conjuncta est. Dicit enim: His incipientibus fieri, suspicite, & attollite capita vestra, quoniam appropinquat απολύτρωσις, liberatio vestra. Luc. XXI, 28. Quae verba H. Grotii oculos eo usque perstrinxerunt, ut subjecerit: Nunc judicium universale, απολύτρωσις nostram continens, explanate edisserui. a) Varie quidem in Scriptura vocabulum απολύτρωσις sumitur. Aliquando notat redemptionem acquisitam, seu liberationem a jure praetento Diaboli, ut Maub. XX, 28. Ebr. IX, 12. aliquando redemptionem jam applicatam, seu actualem a tyrannide Diaboli, & reatu, dominioque peccati, in justificatione, ac renovatione, liberationem, ut Luc. I, 74. II, 3. Col. I, 13. Aliquando futuram piorum ab omni miseria, etiam fomite peccati, liberationem, ut Rom. VIII, 23. 1. Cor. I, 30. Koenigsmannus per απολύτρωσις h. l. intelligit partim beneficium Dei, quo Apostoli non solum horribiles calamitates Judaeis divinitus immixtas, evaserunt, sed vitae quoque aeternae hereditatem adire potuerunt: partim illud, quod integer Christianorum cœtus, per subactionem Judaeorum in Palestina, & alias, ab horum injuriis, & impetuosis vexationibus fuerit vindicatus. Sed quis non videat, aliud esse imminentes quidem, sed nondum toleratas, Judaeorum calamitates evadere, aliud a calamitatibus jam incumbentibus, liberari. De posteriori, non priori, loquitur hic Servator. 2. Brentius ipse, cujus ad auctoritatem alioqui se recipit

Dissen-

a) in not. ad Matth.

Dissentiens, ex parte saltem, de consecratione beatitudinis accipit, eoque ipso receptæ interpretationi accedit. 3. Qui dici potest, Apostolos tum demum, quum Dominus jam in procinctu esset, castigandi Judæos, jamque signa in Sole & Luna evenissent, i. e. ut Dissentiens interpretatur, Pontificatus Maximus, & Respublica Judaica everſa essent, imminentes Judæis calamitates evadere debuisse, qui pridem in universum terrarum orbem digressi, tempestive iis subtracti fuerant? 4. Quod ad reliquum Christianorum cætum attinet, falsum est, eum per hunc ipsum Christi adversus Judæos adventum, a Judæorum injuriis, & vexationibus liberatum fuisse. Etsi enim hi suarum, in Christum & Christianos, injuriarum, acerbissimas penas dederunt, iis tamen nihilo vel meliores, vel mitiores effecti sunt. Trajano enim imperante in *Aegypto*, circa *Cyrenen*, ducenta hominum millia, in iisque multos Christianos acerbissimis suppliciorum generibus sustulerunt. a) Non ita multo post horribili seditione excitata, duce *Bar-Cocheba*, non modo adversus Romanos arma sumpserunt, verum etiam Christianos, nisi Christum negarent, atrocissimis suppliciis damnarunt. b) Quum Julianus, rerum potitus, frena eorundem libidini laxasset, cædibus, & incendiis, in Christianos, eorundemque per *Palæstinam* templa, grassati sunt. c) Sub initium seculi quinti, *Alexandriae*, noctu, templum urbis primum ardere, vociferati sunt, accurrentibus vero ad restingvendum Christianis, cædem eorundem promiscuam ediderunt. d) Imperante Justiniano, *Cæsareæ*, irruerunt in Christianos, multisque interfectis, & templis incensis, ipsum Civitatis præfectum neci dederunt. e) Seculo ineunte

a) Xiphilinus in Dione. & Hulsus in Theol. Jud. p. 414. b) Justinus in Orat. ad Antonium Imp. f. m. 72. c) Ambrosius Epist. 28. d) Hulf. de Theol. Jud. p. 415. e) Baron. ad A. C. 555. n. 19.

ineunte septimo, *Antiocheni*, horribili excitato tumultu, cives numero plurimos interfecerunt, domos incendunt, ipsum Sacrorum in Urbe Antistitem, Anastasium, trucidarunt. a) Saporem quoque Regem Persarum, crudelissimum tyrannum, in Christianos concitarunt. b) Denique *Justinus* queritur, quod Judæi Christianis multo sint infensissimi, c) & quoties possint, necem inferant. d) Idem *Socrates*, e) & *Sozomenus*, confirmant, quorum posterior *Ἰσθαίης μίσος ἀσπόνδως ἔχειν πρὸς τὰς χριστιανούς*, docet. f) Quis igitur per U. Hierosolymorum excidium, & vastationem Judææ, ἀπολύτρωσιν quandam Christianis evenisse existimet? Demus autem, s. illum per adventum Apostolos, omnesque Christianos a Judæorum vexationibus liberatos fuisse: quantillæ, quæso, res gratiæ fuisset, Apostolis, & Christianis, liberationem ab *Judeorum insultibus* promittere, & nihilominus eosdem sub *vexationibus gentilium*, multo gravioribus, relinquere? Hæcine ἀπολύτρωσις tanti ponderis, momentique fuisset, ut eam propter suspicere Apostoli, & capita attollere debuissent? Intelligitur ergo ἀπολύτρωσις plena, & numeris omnibus absoluta, cujusmodi *Chrysostomo* g) dicitur καὶ θάρρα, quæ tum dabitur, ὅταν μὴτε ἀμαρτήματα ἦ, μὴτε ἀνθρώπινα, μὴτε ἀναμιξὲ μετὰ πάντων ὦμεν, quando neque peccata fuerint, neque afflictiones, & infirmitates humanae, neque promiscue fuerimus cum omnibus, etiam impiis. Hæc est illa, quam Paulus ἀπολύτρωσιν περιποίησεως nominat, *Eph. I. 4.* vel quæ spectat ad illos, quorum est περιποίησις, vel quæ conjuncta est cum possessione hereditatis, aut fruitione vitæ æternæ. h) Hæc cum

F signis

a) Auctor hist. miscellæ L. XVII. n. 7. b) Sozom. L. V. H. E. c. 22.
 c) I. c. d) In Dial. cum Tryph. Jud. f. 234. e) H. E. L. VII. c. 13.
 f) H. E. L. V. 22. g) Serm. II. in Cap. I. ad Ephes. h) Vid. Dn. D.
 Sonntagl Schedia Parallelograph, ad Pericop. Evang. p. 13.

signis in Sole, ac Luna, & adventu Christi visibili cohærebit: hæc collectionem electorum ex omnibus terræ plagis sequetur: hæc denique tantam est paritura lætitiã, quanta in deductione piorum ad gloriam est expectanda.

§. XVII. Tali de adventu loquitur, 5) *quem æstati simile regnum Dei Luc. XXI, 30. sit excepturum.* Ideo enim petit similitudinem a ficu, quæ ubi gemmas protrudit, æstatem adesse indicat. Sic etiam his incipientibus fieri, tum præsto erit regnum Dei, æstati simile futurum. Hoc autem aliud, quam gloriæ regnum, esse non potest, quippe quod cum æstate ratione non una conferri potest. Uti enim 1) æstas naturalis tempestates, molestias, & injurias *hyemis*; sic regnum gloriæ, & felicitas æterna calamitates, & miserias, hujus *temporis*, excipit. 2) Ut in æstate per messorum *colliguntur fruges*; sic ineunte gloriæ regno colliguntur ab angelis *electi*. Ut 3) per æstatem omnia personant laudibus & hymnis; sic in regno gloriæ Numen a Cœlitibus perpetuis carminibus celebratur, & piis, festisque gaudiis omnia resonant. Alius igitur, quam *ultimus* Christi ad judicandum omnes homines adventus, intelligi a Servatore non potest, quippe qui solus tali cum æstate cohæret.

Allusionem vocabulorum $\Psi\Psi$ & $\Psi\Psi$, quorum illud *æstatem*, hoc *finem*, Ebræis notat, quam interpretationi suæ prætexit *Kœnigsmannus*, a) non improbo, dummodo illud mihi pace illius adjicere liceat, finem non *Oeconomie Mosaicæ*, quod ei persuasum est, sed *finem rerum omnium*, & cum liberatione ab omni malo *conjunctam*, intelligi oportere. Esto, Patres nonnullos hanc de ficu similitudinem ad statum Judaicum transtulisse. Nihil hoc nostræ opinioni nocere potest. Aliud enim est, sensum

a) in *Dissert. cit.* §. 14. p. 39.

fenfum literalem eruere, aliud, erutum huic, vel illi, argumento accommodare. Dummodo, qui a nobis dissentiunt, rectam, inſitamque verbis, ſententiam nobis relinquere, de accommodatione illius arbitraria nollemus cum quoquam temere concertare. At hoc eſt ipſum, quod doleo, *Königsmannum*, ſtudio pingendæ, ac incurſandæ ſententiæ, loca tantum non omnia, quibus de fine hujus univerſi, ac ultimo die, agitur, quæque hucdum, magno interpretum conſenſu, de iſdem accepta ſunt, ad finem ævi Moſaici, & diem excidii Hieroſolymitani, transferre. Hac enim via ſi procedere liceat, perſuaſiſſimum habeo, poſſe nobis totum doctrinæ Chriſtianæ caput, quod *de noviffimis* inſcribitur, eripi, quam iſtæ ſi adhibeantur fidiculæ, nihil facilius fit, quam illum quoque, quem prope unicum nobis relinquit novaturientium audacia, locum *Matth. XXV, 30. ſeq.* ad finem Oeconomix Moſaicæ trahere, adeoque, ob defectum probationis e Scriptura, quicquid de reſurrectione mortuorum, extremo judicio, & fine mundi, hucdum noſtrate in Eccleſia traditur, in dubium vocare.

§. XVIII. Eo de adventu Dominus agit, qui 6) *cum cæli, terræque, tranſitu cohærebit*. Cælum enim, & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt, dicit *Luc. XXI, 33*. *Königsmannus* torquet more ſuo hæc verba, & p. 43. ita interpretatur: *Interibit Eccleſia Judæorum & politia, ac novum erit cælum, & nova terra. Jeſ. LXV, 17. LXVI, 22*. Nimirum ne quis nobis locus ad oſtendendum hujus univerſi interitum, facile relinquatur. Dabo autem tantisper, ſignificari h. l. Eccleſiæ, ac politiæ Judaicæ interitum. Hoc unum, quoniam cælo, & terræ præteritis, novum cælum, & nova terra, ejus pro ſententia, ſuccedet, diſcere hic velim, quænam illa ſit nova politia, & novus reipublicæ Judaicæ ſtatus, iſque melior, quam

prior fuit, qui in locum veteris, & ejus, quæ transferit, terræ, locum successerit? Aut, si politia respectu Christianorum intelligi debet, ostendatur, oro, quanam Respublica, aut quodnam Imperium novum, post terræ veteris, i. e. *politie Judaicæ*, transitum, conditum sit a Christianis, quos equidem, post excidium U. H. in politia fuisse, nunquam vero peculiarem politiam, vel rempublicam, constituisse scimus. Et quo pudore audet Dissentiens loca *Jesaiæ LXV, 17. & LXVI, 22.* in quibus *de novo cælo, & nova terra*, agitur, non de regno *gloriæ*, sed *gratiæ*, interpretari? Annon hoc est in faciem contradicere Petro, vel potius Spiritui veritatis, per Apostolum loquenti, qui, postquam *2. Ep. c. III*, inde a *c. 4. 5. sq.* usque ad *12.* de ultimo Christi adventu, & interitu hujus universi, prolixè, ac graviter, exposuerat, tandem *Jesaiæ* verba repetit, dicendo: *Expectamus autem cælos novos, & novam terram*, juxta promissum ejus, (sc. apud *Jesaiam I. c.*) *in quibus justitia habitabit*: Quo ipso aperit, novum cælum, & novam terram, non de *meliore* quodam *Ecclesiæ*, vel *Reipubl. statu*, sed *meliore beatorum cælitum mansione*, ipsoque regno *gloriæ*, intelligi oportere. Alioqui enim nec illud *ἐπιφάνεια* prædictioni de fine mundi subjici, vel etiam Petrus ipse *expectare* se, quod jam aderat, dicere potuisset. Argumentor igitur hanc in sententiam:

Q. advenus cum transitu cæli & terræ connexus est, ille, per bucdum disputata, non est intermedius, ad quoddam particulare contra Judæos, sed universale, judicium, adventus.

Atqui adventus, quo de Dominus Luc. XXI, 27. loquitur, cum transitu cæli, ac terræ connexus est. E.

§. XIX. Eo de adventu loquitur Dominus, cujus 7) diem, & horam, *ne Filius quidem, sed solus Pater, novit*. Eam quippe in sententiam *Matheus*, juxta & *Marcus*, scribunt: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt:

bunt: Ceterum *de die illa, deque hora illa, nemo novit*, neque angeli in caelo, ac ne Filius quidem, sed solus Pater, *Matth. XXIV, 36. & Marc. XIII, 32.* Hoc autem nullo modo, de adventu Christi ad iudicium contra Judæos, accipi potest, id quod ne ipse quidem *Hammondus* omnino diffitetur. Loquitur enim 1) Dominus de adventu *intra diem, & horam*, expectando. Quod sicut in ultimum ejus adventum apprime; sic in adventum ad iudicandum Judæos, plane non quadrat. Cum enim adventus hic per Romanorum in Judæam irruptionem, bellumque mox secutum, evenerit, quod utrumque per sat longum temporis intervallum, & paratum, & gestum fuit, quis illi, quem sic nominat Dissentiens, adventui, unam, vel *diem, vel horam*, assignare ausit? Deinceps 2) quum Dominus, quoties interitum Hierosolymorum prædixit, prædixit autem sæpius, eundem non *longe, sed proxime abesse* insinuarit, quis credat, diem ejus, & tempus, eundem ignorasse? Porro 3) *dies, & hora, vel proprie, vel improprie* h. l. sumuntur. Si *stricte ac proprie* capiantur; tum de vastatione Judææ, & excidio U. H. ut modo fuit ostensum, dici vix poterunt, quod hæc vix intra triennium, & amplius, evenere: Si *laxe, & improprie*, pro certo quodam temporis intervallo; tum nego, illud ignoratum a Servatore fuisse, quia illud satis clare prædixit *Matth. XXIV, 15. sq.* Quid? quod 4) ipse Dissentiens contendit, verba Christi: *non præteribit hæc ætas, usque dum hæc omnia fiant; de ætate hominum, ita intelligi oportere, ut hæc sententia emergat: intra quinquaginta annos, & antequam omnes bi moriantur, qui assunt, evenient ea, que denuntio vobis.* Quod si Dominus intra 50. annos eventura esse norat, quæ dixerat, quis neget, eum specialiora, & ipsum excidii denuntiati tempus, satis accurate cognitum habuisse? Nec est, quod nobis obvertatur, *celatum illud tempus fuisse*

sanctas ob rationes, quas indagare nimis sit arduum. Hoc ipso enim conceditur, nullas produci causas idoneas, ob quas ignorare illud Filius, vel potuerit, vel voluerit, posse, quod nobis ad refutandam Dissidentis opinionem sufficit. Porro 5) *Danieli*, & quidem per *Gabrielem*, Angelum, dudum antea revelatum erat, post duas & sexaginta hebdomadas, exciso Christo, Civitatem ipsam, una cum sacrificiis, delendam esse ab exercitu Principis. *Dan. IX, 26. a)* Unde & *Iosephus b)* testatur, Danielem prædixisse, quod Hierosolymæ a Romanis everti debuerint, & Dominus ipse in observando instantis calamitatis tempore, ad sedulam, attentamque, Prophetiæ Danielis meditationem nos revocat. *Matth. XXIV, 15.* Quod si ergo & *Gabrieli*, Angelo, & *Danieli*, Prophetæ, per Angelum, tempus definitum excidii Hierosolymitani, non obscure innotuit, quis affirmare aufit, de die illa, deque hora illa, ne *Filio* quidem hominis constitisse?

Levia sunt, quæ hic *Kœnigsmannus* opponit, nempe locum *Jes. LXII, 4.* ubi dies ultionis dicitur בלב, quod sic exponant Ebræi: *animo meo eum patefeci: at membris meis, i. e. angelis ministrantibus, non patefeci.* Deinceps Christum, etiam in vitam revocatum, nesciri a discipulis voluisse tempora, & momenta, quæ Pater sua in potestate posuerit. Imo mirum non esse, Dominum diem excidii Hierosolymitani discipulos suos latere voluisse, quum de eo, etiam post eventum, dissenserint duo oculati testes, *R. Johannes, & Fl. Iosephus.*

Sed enim quod ad *primum* spectat, ostendendum erat Dissidenti, Magistrorum Ebræorum interpretationem esse legitimam, ac veram. Nec enim, Angelos *membrorum Dei* venire in Scripturis, meminimus. Quod ad *alterum*, vereor, ut tempus excidii Hieros. & destructionis Reip. Judai-

a) Conf. Hammond. ad N. T. T. I. f. 151. b) L. X. Antiq. c. ult. f. 354.

Judaicæ, iis sit annumeranda temporum momentis, quæ Pater potestati suæ relicta esse voluerit. Saltem *Act. 1, 7.* ab Apostolis non de Reip. Judaicæ destructione, sed regni Messicæ constitutione, disputabatur. Quæ *tertium*, infirmam argumentandi rationem notamus, quum minime omnium sequatur: quoniam inter duos Scriptores Judaicos *post eventum*, de die excidii non convenerit, Christum etiam, ut filium hominis, *ante eventum*, eundem ignorasse. Merito hic cum *Jo. Marckio* dixerim: *Quantum hi Viri (Hammondum, & Lightfootum intelligit,) fuerint, alii-que, qui cum iis hac in parte sapuerint, non possum non vehementer istas glossas mirari. Quæ, quam coactæ sint, satis patet ab initio, per nimiam istam diei, & horæ, restrictionem, ad ipsum temporis excidii articulum, & per connexam ignorantie relationem, ad negatam ejus revelationem, per Prophetas, Angelos, & Christum, ad quam inepta hypothesis istos Viros coegit, æque quam ad conferendum alienissimum dissentium Judeorum, de dicendo die nono, an decimo excidii facti &c. a)* Neque vero ad *extremum* ulla ratio apparet, cur diem illum nec mortalium quisquam, nec angelus, ac ne Filius quidem hominis, cognitum habere debuerint. Quod ad homines, bene Veteres dixerunt: *Unum diem latere Deus voluit, quo observentur omnes.* b) Uti enim nihil ad excutiendam ignaviam efficacius est, quam periculum certum, tempus periculi incertum; sic Deus, sapienti consilio, diem extremi iudicii etiam nunc vult ab hominibus ignorari, quo quisque ad illum diem vigilet, & ad iudicem hilari vultu excipiendum, paratus sit. *Quid autem opus erat, vel Apostolos, vel reliquos etiam Christianos, monere, ut se ad diem interitus Hierosolymorum componerent, quem tamen non imperterriti expectare,*
fed

a) Vid. Exercit. ejus ad XXIV. S. S. loca p. 189. b) Conf. Isidorus Pelus. Ep. L. I. n. 117, p. 36. edit. Paris.

sed celeri fuga declinare, debebant? Neque enim adventus Christi ad iudicium adversus Judæos, usque adeo non opinantes oppressit, quin, saltem prudentiores, imminentem sibi tempestatem prævidere potuerint. Addo, pugnare secum, quod *Königsmannus* a) statuit, ideo ignorandum fuisse Apostolis diem adventus Christi contra Judæos, quo ad *circumspectionem, & vigilantiam excitarentur*, quos tamen mox, b) *extincto Christo, Judæa pulsos fuisse*, scribit. Quid enim opus fuit, iis, ad evitandum periculum, vigilantiam commendare, qui, antequam illud ingrueret, eidem subtrahendi erant? Imo, quum, dempto Joanne, nemo Apostolorum usque ad tempus excidii Hierosolymitani vivendo pervenerit, cur Christus excitare ad vigilantiam propter illud tempus, Apostolos voluisset, quos ad illud usque non fore superstites sciebat? Persevero igitur in sententia, hunc locum non de die adventus Christi ad iudicium contra Judæos, sed die adventus ad iudicium extremum, & hujus ipsius ignoratione, intelligi oportere.

§. XX. Eo de adventu loquitur Dominus, qui 8) *furis instar, & laquei, veniet super omnes, qui vivunt in omni terra. Math. XXIV, 43. Luc. XXI, 35.* Quibus in verbis *gemina* comparatio inest: altera a fure, altera a laqueo, avibus injecto, petita. *Neutra* ad Christi contra Judæos adventum accommodari potest. Prior enim a fure, nocturno tempore in domum irumpente, desumpta, non modo adventum prorsus inexpectatum notat, sed etiam, describendo Christi ad iudicium ultimum adventui tantum non *propria* est, in Scripturis. Dominus ipse non semel adhibet eandem. Nam *Luc. XII, 39.* ait: *Si sciret Paterfamilias, qua hora venturus fur esset, utique vigilaret.* Ad Episcopum vero Sardanensem scribere jubebat: *Nisi vigi-*

a) in Dissert. cit. p. 45. b) p. sq. 46.

vigilaveris, veniam ad te, ὡς κλέπτης, sicut fur, & nescis, qua hora veniam ad Te, Apoc. III, 3. Quibus verbis utur non adventum in supremo mundi, sed vitæ nostræ die, significet, respectu tamen singulorum hominum eadem utriusque conditio est. Nam quæ in extremo die omnibus evenient; hæc in supremo vitæ die singulis sunt expectanda, dum tantidem uniuscujusque nostrum interest, sive totam hanc mundi machinam destruat Dominus, sive, ea adhuc incolumi, nos solos istius possessione excutiat, ut loquitur Cluverus. a) Eadem Dominus formula utitur Apoc. XVI, 15. Ecce, inquit, venio, sicut fur: beatus, qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, &c. ut adeo hæc comparatio trita Servatori, ac in describendo adventu suo, quomodocunque ultimo, prope familiaris fuisse videatur. Exemplum Magistri secuti, Petrus, juxta & Paulus, eandem in sententiam de adventu Domini locuti sunt. Advenit dies Domini sicut fur in nocte, Petrus scribit, 2. Ep. III, 10. Paulus vero non solum eandem similitudinem adhibet, sed & eam Christianis dudum accurate cognitam fuisse, dicit: Αυτός, inquit, ἀκριβῶς οἶδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, ἕτως ἔρχεται. 1. Thess. V, 2. Unde vero tam accurate norant, quam ex ipsius Servatoris revelatione, qui tam crebro eadem illa comparatione fuerat usus. Imo cur Apostolus non modo dicit: ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, sed & NB ἕτως, ita, & non aliter, ἔρχεται, quam, quia hanc comparationem inopinato Christi ad ultimum judicium adventui tantum non propriam esse intelligebat? Quo igitur, non dicam pudore, sed jure, is Domini adventus, quem h. l. cum furis adventu comparat, de adventu quodam Christi adversus Judæos rebelles accipietur?

G

Quod

a) in Diluc. Apocalyp. T. II. f. 131. Conf. Theophylactus in Comment. ad 1. Thess. V. f. 705. ed. Londin.

Quod ad *alteram*, a *laqueo* depromptam, spectat, illa non majori, quam prior illa, facilitate, ad illum contra Judæos adventum poterit detorqueri. Laquei enim instar supervenire, ac injici, moram omnem excludit, adventumque non solum *inexpectatum*, sed & *subitaneum*, ac vel *momento absolvendum*, significat. Hujusmodi vero celeritate Christum puniendis Judæis supervenisse, vereor, ut possit ex Historia ostendi. Nam, ut eandem, vel ipsius Dissidentis verbis, complectar: *Orta sub Floro seditione primaria, & ferali -- primum depugnatum est in Galilea, a principio initio fortuna; deinde vero, fausto magis successu, postquam Summus militiæ Dux Vespasianus constituebatur. Ita quidem, ut felicissimis ejus auspiciis brevi tempore Galilea tota subjugata, occupatisque Gadara, Tiberiade, Jotapata, Taricheis, Gamala, urbibus, & Itabirio monte, nemque Joppe excisa, & Giscala insuper a Tito iidem superata, nihil videretur restare, quam Hierosolymorum obsidio. --- Intercesserunt isti mora varii generis distractiones, & bella intestina. --- Illud interea agebant Romani, ut, collocatis presidis, & castellis erectis, deinceps undique Hierosolymam includerent, ne quam exeundi copiam, qui vellent, haberent.* a) Et si vero Titus Vespasianus tum temporis, copias suas ἐξαιώνης (ut Josephus b) loquitur,) seu protenus admovit ad Urbem, & intra hujus mœnia innumerabilem prope Judæorum multitudinem conclusit; ille tamen, ut sic loquamur, *laqueus*, non omnibus κατὰ μέγεθος ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, seu omnibus in toto terrarum orbe habitantibus, (Luc. XXI, 34) & ne quidem omnibus in Judæa, sed iis solum, qui sese vel celebrandi paschatis, vel suæ incolumitatis causa, in Urbem receperant, est injectus. Bellum ipsum, & depopulatio, vastatioque Judææ, tantum abest, ut instar laquei

a) vid. D. Zeltneri Disp. de Signo Filii hominis, Altorf A, 1713.
b) L. VI. de B. Jud. c. 3. f. m. 908.

laquei venerit super Judæos, ut & multi tempestatem illam præviderint, & se mature illi subdlexerint. Quod ipsum Clericus intuens: *Falsum prorsus est*, inquit, a) *tam subito fuisse, & inexpectatum exitium Judæorum. Nam certe, postquam Vespasianus Judæam est ingressus, non difficile fuit conjicere, adum esse de Republica Judaica, iis, qui Judæorum & Romanorum vires conferre potuerunt. Jam antea sub administratione Gessii Flori, & cum Cestius Gallus in Judæam venit, sat magno tumultu, ira Romanorum denuntiata est Judæis. Alia ultimi ad judicandum vivos, & mortuos, adventus ratio est, qui tam inopinato mortales opprimeret, ut iis, veluti laqueus aliquis, injici videatur: Unde & a Domino cum furo, non ratione criminis, & noxæ, sed inopinati adventus, comparatur.*

§. XXI. Eo de adventu loquitur, quem 9) *tanta hominum est præcessura securitas, quanta fuit eorum, qui eluvione universali, Noachi tempore, periere.* Sicut enim erant dies Noæ, sic erit & adventus Filii hominis. Sicut erant in diebus, qui præcesserunt diluvium, edentes, & bibentes, contrahentes matrimonium, & nuptum dantes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in Arcam: & non cognoverunt, donec venisset diluvium, & sustulisset universos; ita erit & adventus Filii hominis, dicit Dominus *Matth. XXIV. 37. 38. 39.* *Quæ verba sic esse a Servatore expressa, ut ipsam mundi universi instantem adhuc signare videantur destructionem, diffiteri Kenigsmannus non potest. Nihilominus tamen hæc omnia ad tempus illud restringit, quo impii Judæi abjiciendi, & urbs eorum vastanda fuerit, causatus, ex Hermenevticis notum esse, voces generatiorum in Scriptura sæpius ad rem præsentem restringi. Respici ergo his verbis ad Palæstinam, in qua Judæi tanta pace, & opulencia vixerint, ut nihil minus, quam gentis*

a) ap. Hammond. T. II, f. 398. b.

suæ interitum expectarint. a) Uti vero nolim inficias ire, *generalius dicta* nonnunquam *specialiter* intelligi oportere; sic illa, quam hic pingendæ sententiæ adhibet, interpretandi regula, minime omnium locum invenit, quando r) Spiritus S., optimus verborum suorum interpret, ea, quæ uno loco *generaliter* edisserit, etiam alio loco *generaliter intelligenda* esse, nos monuit. Gravis autem, & digna consideratione, ipsius Christi vox est: *Quæ vobis dico, NB OMNIBUS dico, ὑμῖν ὁμῶς.* Marc. XIII, 37. Quo ipso clare satis docet, non Apostolos, vel Judæos solos, sed omnes omnino homines, & ad securitatem carnalem inclinari, & a se hac ipsa monitione studiosissime avocari. Sequuntur Magistri auctoritatem Discipuli, & homines proximis ante diem extremum temporibus, otio, securitati, libidinibus, ignavia, daturos se esse, scribunt. *Cum enim dixerint: pax, & tuta omnia, tunc repentinus eis imminet interitus, sicuti dolor partus mulieri prægnanti, nec effugient,* ut Paulus ait 1. Theff. V, 3. Quæ verba cum de oppressionibus Judæorum accipere ausus esset Hammondus, b) ab ipso Clerico destitutus, & solide confutatus est. Consentit cum Paulo Petrus, & 2. Epist. III. commatibus 5. & 6. tempora Noachi, & tempora finem mundi proxime præcessura: interitum orbis per *aquas*: & interitum hujus universi, per *ignem*, inter se comparat. Quem posteriore, ut non magis, quam priorem, atque Noachicum, a securis hominibus vel credi, vel metui, ostendat, repetit Christi verba, quæ *Matth. XXIV, 41.* dicit: *Veniet dies Domini, sicut fur in nocte.* v. 10. eoque ipso procul fallendi periculo demonstrat, Dominum apud Evangelistam non de *speciali* quodam adventu contra Judæos, ut *Kœnigsmanno* persuasum est, sed *generali*, ad judicandum universum genus humanum, & finem mundo

a) Vid. Dissert. p. 46. & 47. b) Hammond. T. II. ad 1. Theff. V. f. 250.

mundo imponendum, locutum esse. Addo 2) ex Historia ostendi vix posse, quod Judæi a Romanis rerum suarum securi, nec opinantes, oppressi fuerint. Aliter rem tradit *Iosephus*: a) Hierosolymis, inquit, Ananus Pontifex, & potentiores, qui non cum Romanorum parte sentirent, muros instaurare properabant, multaque bellica instrumenta, perque omne oppidum sagittæ fabricabantur: & exercitationibus iustis manus juvenum operam dabat. Erantque universa plena tumultus, magnaque iristitia moderatos occupaverat: multique NB τὰς μελλίστας προορώμενοι συμφορὰς σtetum cobibere non poterant: statusque jam tunc, quasi peritura civitatis erat, antequam Romani venirent. Nemo igitur t. t. inter Judæos fuit, qui pacem, & tuta omnia esse crederet, & imminentem Judæis calamitatem non prævideret.

Frustra his opponit Dissentiens: Christum ideo verba sua sic concepisse, ut destructionem hujus universi signare videantur, quia securitas, a qua revocare suos studeat Dominus, non solum ad tempus, quod præcesserit ultimam devastationem Judæorum, sed etiam ad ea tempora, quæ interitum mundi antecedunt, pertineat. Sic enim, velit, nolit, Dissentiens fatetur, securitatem carnalem hujus universi finem vel maxime antecessuram esse. Quam quia eum ob adventum, de quo loquitur Dominus, excutere jubet ex animis, sponte sequitur, non alium, quam ultimum Christi adventum h. l. intelligendum esse. Obstruit etiam inane effugium contextus. Mox enim subjicitur: Tum duo erunt in agro: unus assumitur, alter relinquitur. Jam quodcumque periculum alius evadet, alius non evadet, illud h. l. intelligitur. Quum enim alii τῆ συντοίας καὶ ἀγγεπνίας studeant; alii παθητικῆ, καὶ ἀμελείᾳ langueant, hinc fit, ut cum Dominus in gloria veniet, illi assumendi

a) L. II. de B. Jud. c. 28. f. 838.

mendi sui, illi relinquendi, ut locum explicat Isidorus. a)
 Atqui exitium Hierosolymorum nemo ex iis, qui fuerunt intus, evasit, sed ad unum omnes, fame, gladio, igne, peste, perierunt, vel vivi saltem in potestatem hostium venerunt. Illud ergo h. l. non intelligitur.

§. XXII. Eo de adventu agitur h. l. ad quem 10) *sobrietate, precibus, ac vigilantia, nos omnes preparare debemus.* Sic enim legitur *Luc. XXI, 34. 36.* Cavete vobis, ne quando graventur corda vestra, crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ, vobisque ingruat dies ille. Vigilate igitur, omni tempore deprecantes, ut liceat vobis effugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare coram Filio hominis. Quæ verba nullo modo de adventu Christi ad iudicium contra Judæos accipi debere, non uno mihi argumento videor evincere posse. *Primum* est, quod Christus in iis, quæ textum antecedunt, non jussit homines, *preparare sese* ad penam Judaico populo infligendam, sed potius eidem sese *fuga*, celerrime arrepta, *subducere*, *Matth. XXIV, 15. Luc. XXI, 20. 21.* *Alterum* quod moris divini est, denuntiationem extremi iudicii, & finis mundi, conjungere cum adhortatione ad vigilantiam, & sobrietatem. Sic *Faulus* Thessalonicensibus diem extremi iudicii in memoriam revocat: *Plane scitis*, inquit, *diem Domini venturum esse, sicut fur in nocte. 1. Ep. V, 3.* Mox eos ad vigilantiam, & sobrietatem hortatur, dicens: *Proinde, ne dormiamus, sicut & ceteri, sed vigilemus, & sobrii simus c. 6.* Ita & *Petrus*, postquam *2. Ep. III, 7. 8. seq.* de utroque pluribus exposuerat, subjungit: *Quum igitur hæc omnia solvantur, quales oportet vos esse, in sanctis conversationibus, ac pietatibus, expectantes adventum diei Dei. Et* *MOX c. 14. Quapropter expectantes date operam, ut immaculati,*

a) Isidorus Pelusiota Epist. L. I, n. 238. f. m. 76. edit. Paris.

lati, & incontaminati ab illo reperiamur in pace. Quin & tertium addere possum, ab eo sumptum, quod non solum Apostolos, sed omnes omnino homines, vigilare Dominus, & quidem ἐν παντί καιρῷ, omni tempore, jubet *Luc. XXI, 36*. Qua quidem admonitione ad omne tempus, & omnes præterea homines, extensa, nihil credo, fuisset opus, si quidem de adventu suo ad iudicium contra populum Judaicum egisset, quum hoc nec omni homini, nec omni tempore, fuerit metuendum. Argumentor: Ob quemcunque inopinatum adventum omnibus hominibus, & omni tempore, vigilandum est, is adventus intelligitur hoc loco. Atqui non ob adventum Christi ad puniendos Iudeos, sed ob adventum ad iudicandos homines, omnibus hominibus, & omni tempore, vigilandum est. E.

§. XXIII. Argumentum pondere, momentoque, primum, ordine ultimum est, quod Dominus in eo de Adventu loquitur, sub quem omnes, coram ejus tribunali, ad iudicium sistendi sumus. Vigilate, inquit, omni tempore, deprecantes, ut liceat vobis effugere ea omnia, quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. *Luc. XXI, 36*. Facile assequebatur *Königsmannus*, vim hujus argumenti tantam esse, ut omnem suam interpretationem, operosissime licet fictam, & pictam, uno quasi ictu dejiciat, ac prosterнат. Mire igitur se torquet, & tantum non omnes in partes versat, eam quo effugiat commode, ac declinet. Φράσι enim iudicariam esse σαθῆνοι ἐμπροσθεν τῶος, & speciatim significare, coram tribunali intrepido esse animo, causamque obtinere, imo vero eandem, admirabili Scripturæ consensu, de statione coram ultimo iudicio accipi, diffiteri non potest. Interim, ne desit, quo veritatem, sole meridiano clariorem, obscureret, ac temeret a) superaddit: eam generatim notare bono statu, & conditione esse, nec femper

a) P. 48.

per de iudicio extremo adhiberi, quod constet ex *Mal. III, 2.* ubi de Christo corruptores Legis per verbum iudicatur, dicatur: *Quis eo apparente confisbet?* Sufficit autem, id nobis, etiam ab invito, relinqui oportere, hanc *Ἐξέσις* semper adhiberi *de consensu coram Iudice, ad rationem reddendam.* Quapropter discere nunc velim, quamnam, & cuiusnam, vel Apostoli, vel alii fideles, tum temporis, quum vastaretur Judæa, & delerentur Hierosolymæ, reddere coram Filio hominis rationem debuerint? Numne incredulitatis? atqui pridem crediderant: Numne, quod rejecerant Christum? at pridem receperant. Numne quod eundem deseruissent in periculis? Atqui in eodem in tentationibus permanserant. Numne, quod verbum corruperant? atqui purissimum promulgarant. Numne, quod vitam multis sceleribus macularant? Atqui innocentissime vixerant. Nullius ergo rei erant criminis, ob quod exitium immittendum erat Judæis. Qui ergo idem cum Judæis contumacibus, ac rebellibus, subire iudicium, & capitale supplicium debuissent? Cur monendi erant, ut orarent, quo digni haberentur effugere illa omnia, quæ ventura essent, quos & imminente periculo per ablegationem ad promulgandum Evangelium, tempestive subtractum iri norat, & Noster etiam a) extincto Christo, a Judæis patria expulsos esse, testatur. Quo consilio monebitur quis, ut ad reddendam rationem, & sustinendam Iudicis sententiam se præparet, quem sub adventum Iudicis non affuturum, nec per officii rationes adesse posse, certo constat? Imo vero, quando & mandatum de adhibenda vigilantia ad omnes promiscue homines extendit, *Marc. XIII, 37.* & suum sub adventum omnes sistendos esse suum ad tribunal, confirmat; tum non de adventu quodam intermedio ad puni-

a) p. 46.

niendos Judæos exercendum, sed de adventu ultimo ad
judicandos homines, in antecedentibus locutum se esse,
non tam insinuat, quam manifesto docet a)

CAP. SECVNDVM,

idque ἀνασκευασικόν.

§. I. **Q**uemadmodum hunc textum eorum ex numero
censuque, esse, nulli diffitemur, quibus DEO
placuit, nostras intelligentias exercere, ut loquitur Augus-
tinus; b) ita, quas involvit, difficultates, peculiarem sibi
operam, qua removeantur, exposcunt.

Ac primo quidem Dissidentes sibi persuadere non
possunt, post descriptam obsidionem nihil amplius de
mutua omnium violatione, quotidiana cæde, fame, continuis te-
lorum imbribus, repetitis insultibus, desperatis motuionibus,
hostiumque progressibus fortunatis, & reliqua malorum cater-
va, nihil, inquam, a Christo additum, sed silentio ea omnia
preterita, & quod caput rei, nulla novi argumenti, ad quod
transeat, facta mentione, incredibili quasi saltu ad judicium
extremum mundi provolatum fuisse.

Sed quis invicem in animum inducat suum, postquam
Christus initia dolorum, Matth. XXIV, 7. 8. Marc. XIII,
7. 8. Luc. XXI, 9. progressum, Luc. XXI, 11. extrema denique
omnia, seu βδέλυγμα ἐρημώσεως, Matth. XXIV, comm. 15.
20. 21. Marci XIII, 14. 19. Luc. XXI, 20. 21. 23. 24. ne abdu-
ctione quidem Judæorum in servitutem, & calcatione
Hierosolymorum a gentibus excepta, adeoque exitum
non minus judicii adversus Judæos quam exordium, edif-
seruerat, eum Matth. XXIV, 29. Marci XIII, 24. Luc. XXI,
25. demum ad signa hujus judicii particularis, adversus

H Ju.

a) Conf. Alex. Morus in Diff. ad Matth. XXIV, 28. p. 413. ed. Salmur.
b) Epist. LXXX. T. II. OO. f. 366. edit. Froben.

Judæos exerciti, relapsurum fuisse? Nam de calamitatibus, obsidionem Urbis comitaturis, jam ante ad primum ejus conspectum, coram Apostolis, & multitudine, *palam*, & graviter, copioseque, dixerat *Luc. XIX, 42. 43. 44.* Quæ ut *privatim* repeteret, denuoque Apostolis, numero quatuor, inculcaret, causa non suppetebat. Quis præterea credat, Dominum prius de ipso Urbis *interitu*, quam interitus *signis*, dicere, aut *signorum eventum*, post prolixam *signati descriptionem*, ponere voluisse? Quin potius quæstio, ab Apostolis proposita, eademque duabus, tribusve partibus comprehensa, (ut supra *Cap. I. §. I.* monuimus,) postulabat, ut, postquam, apud *Lucam*, de uno quæstionis membro, Urbis nimirum excidio, satis dixerat, nunc etiam ad descriptionem finis universi, signorumque hujus, progrediretur. Neque vero, ut novi, ad quod in respondendo transiret, argumenti, mentionem injiceret, opus erat, quando Apostoli, & de quot, quibusve rebus, quæsisent, non ignorabant, et velle sola connectendi formula: *μετά τὴν Ἰερουσαλήμ ἐκείνην*, *POST calamitatem illam*, Dominum in respondendo ad *novum* argumentum progredi, citra difficultatem colligere poterant. Quod si cui saltus ab excidio Urbis, ad extremum judicium, & interitum Orbis, incredibilis videtur, is meminerit, hunc per illud quodammodo representatum fuisse, & Christum eadem argumenta & eodem ordine, quo fuerant in quæstione proposita, etiam in respondendo discutere voluisse, quanto demum cunque de cetero hiatu a se invicem fuerint sejuncta.

§. II. Sed enim, Dissidentes illud nobis obsectoros esse, prævideo; textum controversum cum narratione de *judicio Christi particulari* adversus Judæos arctissime coherere. *Matthæum* enim scribere: *Ἐν Ἰερου*

μετά

μετὰ τὴν Θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτιθήσεται. c. XIV, 29. Marcum etiam significantius dicere: ἀλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις μετὰ τὴν Θλίψιν ἐκείνην sol obscurabitur. c. XIII, 24. Lucam denique ipsum, per particulam καὶ, pericopen hanc cum præcedenti, de excidio Hierosolymitano, arte conjungere. Tam enormem igitur saltum ab excidio Urbis, ad interitum Orbis, & extremum judicium, statuendum non esse. a)

Verum hæc omnia speciosius, quam solidius, disputantur. Primo 1) enim sufficit, Matthæum juxta & Marcum, obscurationem Solis, & Lunæ, μετὰ τὴν Θλίψιν ἐκείνην, i. e. post devastationem Judææ, & deletionem Hierosolymorum, adeoque POST judicium illud particulare contra Judæos, manifesto ponere. Quapropter ipsum ad judicium vel ut *antecedens*, vel ut *comitans*, referri nulla ratione potest. Lucas, antequam de Signis in Sole ac Luna dicat, multos occidendos, in servitutem abducendos, ipsam Hierosolymorum Urbem a gentibus conculcandam esse, commemorat. Quæ verba, uti calamitatum Judaicarum *apicem*, quod negari non potest, exprimunt; sic, cur ad, nescio quæ, initia dolorum de novo relabi, sua in narratione, debuerit, nondum capere me posse, lubens profiteor.

Duo hic nobis opponi a Dissidentibus video: Primo 1) per Θλίψιν non omnimodam, & numeris omnibus absolutam intelligi debere. Deinceps, 2) non omnia, quo ordine sint facta, eodem a Christo enumerari. Commate enim 15. Eum meminisse stantis in loco sancto βδελύγματος τῆς ἐξημώσεως, imo ipsius finis malorum, comm. 14. nihilominus de fuga, qua sibi consulere possint, de imposturis falsorum Prophetarum, de congregatione aquilarum porro differere. &c. b)

H 2

Sed

a) Koenigsmann. l. c. b) Dn. D. Zeltner. in Disp. cit. §. XLVIII.

Sed respondeo ad primum: a) *indefinitas Scripturæ locutiones restringendas non esse, nisi Scriptura ipsa restringat, aut restringendi rationes subministrat*; quæ exercitatissimi Sacrorum literarum Interpretis, *B. S. Schmidii*, observatio est. a) Nulla vero ratio apparet, ob quam h. l. per *Θλίψιν* non *omnimodam*, sed *aliqualem*, & *inchoatam* solummodo intelligere debeamus. Imo b) qualem *Θλίψιν* respiciat Dominus, ipse insinuat, dicendo: *μετὰ τὴν Θλίψιν* NB *ἐνείνῃν*, *post afflictionem illam*, quam nempe, & qualem hucdum descripsit. At enim in antecedentibus non *aliqualem*, vel *inchoatam*, sed *omnimodam*, talem nimirum, quæ cum afflictione spiritali, *βδελύγματι ἐρημώσεως*, desolatione, in servitutem abductione, finali agentibus conculcatione, conjuncta, & tum ratione graduum, tum ratione temporis, ac durationis, adeoque numeris omnibus, absoluta sit, descripsit. Post talem igitur etiam illa signa demum secutura esse in Sole, ac Luna, prænunciat.

Quod ad alterum, reverentius mihi de Christi Servatoris doctrina, judicandum esse, existimo, quam ut omnis Sapientiæ ac *Ordinis* auctorem *confusa* alicujus narrationis temere accusem. Si enim Christus *POST illam afflictionem* aliqua eventura esse dixit, quæ tamen eam vel *antegressa*, vel saltem *comitata* sunt, falsum dixit, quod absit, vel cogitemus de Christo. Vulneratæ hoc ipsum causæ, ne quid dicam *gravius*, indicium foret. Quod vero ad *commata XIV. & XV.* spectat, conferendi secum sunt Evangelistæ. Aliud enim *Matthæus*, aliud *Lucas*, memorat. *Matthæus* scribit: Ubi videritis *βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως* stare in loco sancto: vel ut *Marcus* exprimit, *ὄπυς ἔδει*, ubi non debet: *Lucas* ait: ubi videritis

a) in Comment. ad Ep. ad Ebr. c. II, v. 8. p. 283.

ritis Hierosolymas a militibus circumdatas. Utrumque procul dubio Dominus dixit: *Ubi*, nempe, *videritis Βδέλυγμα ἐρημώσεως, stans in loco sancto, ubi non debet, & Hierosolymas a militibus circumfusas, τότε, tunc qui in Judea est, fugiat in montes.* Hic autem relictis omnibus explicandum est, quid proprie sit τὸ Βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως. Nostro, ut breves simus, iudicio, vel *abominabilem desolationem*, vel, quod malim, aliquid *abominabile*, quod *aurabat desolationem*, significat, ita ut per ἐρήμωσιν non *forma Βδελύγματος*, sed *effectus*, notetur. Quodnam vero illud est Βδέλυγμα, quod Hierosolymis ἐρήμωσιν attraxit? Non absurda eorum sententia videtur, qui per Βδέλυγμα Zelotarum furorem intelligunt. Hi enim primo confluerunt in Urbem mox *λησρικήν τὸν λαόν*, ut *Josephus* a) loquitur, ex urbe transtulerunt in templum, quod ipsum, eodem teste, b) in *τυραννείον* mutarunt, suamque *ὀρημητήριον, καὶ ταταφυγὴν* ut latrones speluncam, esse voluerunt. Hi quodammodo Βδέλυγμα fuerunt, i. e. Deo, & hominibus invisi, quia δι' *ὑπερβολὴν ἀσεβημάτων* polluerunt καὶ τὸ *ἀβέβηλον ἔδαφος* c) & sanctissima quæque humanis cruoribus resperferunt. Fuerunt etiam Βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, quia non solum ipsi urbem, & templum cædibus rapinis, incendiis, ac direptionibus, vastarunt, sed & *plenariam desolationem* iisdem sua contumacia attraxerunt, quod *Josephus* denuo confirmat, quum ait: *ἡ κατὰ τῆς δόξης τῶν ζηλωτῶν ἐπίθεσις, ἥπερ κατήρξεν αἰλώσεως τῇ πόλει.* d) His ipsis etiam Zelotis urbem tenentibus, & adhuc fugæ locum fuisse, & quotidie ad *Vespasianum*, metu Zelotarum, multos confugisse, idem testatur. e) Verum,

a) L. IV. c. Gr. 15. Lat. VI. f. 872. b) L. IV. cc. 13. id. f. 872. 875.
c) L. IV. c. VI. f. 878. d) L. VI. de B. Jud. c. I. f. 904. e) L. V.
c. Gr. 13 f. 886.

ne quid diffitear, ἑμΦασις utriusque vocis me retinet, quo minus huic sententiæ subscribam. Multo enim quid gravius, quam quod de Zelotis, eorundemque furore, e *Iosepho* allatum fuit, utraque involvit.

Malim igitur *Lucam* Commentatorem sequi, & per τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως exercitum Romanum intelligere, qui uti e Græcis, Latinisque, iisque idololatriis, collectus erat; sic utique βδέλυγμα erat, tum in oculis Dei, tum maxime Judæorum. Idem vero erat βδέλυγμα ἐρημώσεως, non qualiscunque, & modica, sed plenaria, totalis, & exiiose, ita ut omnia in solitudinem verterentur, & vix urbis, ac templi, vestigia remanerent. Et hanc ipsam ἐρήμωσιν non moraliter attraxerunt, sed physice intulerunt Romani, quod dici de Zelotis, & urbis, templique defensoribus, non potest. Neque tamen hic ipse Romanorum exercitus obstitit, quo minus, maxime antequam peculiaribus mœniis includerentur, obsessi, a) (quippe quibus omnis elabendi rima obstructa fuit b)) fuge hoc locus esset. Nam, & quum *Titus* propius accessisset ad urbem, multi ex urbe profugerunt ad eum, & quum *Iosephus* c) eos ad deditionem sollicitasset, ὁ δῆμος ἐκινήθη πρὸς αὐτομολίαν, ita, ut multi celeri sibi fuga consularent, quos quidem *Titus* incolumes, & quo quisque vellet pergere, dimisit. d) Quin &, postquam undique mœnibus inclusi erant obsessi, qui ad *Titum* profugerent, & servitutem, quam famem, tolerare mallent, inventi sunt. Post expugnatam denique jam urbem hinc inde extiterunt, qui miseræ nationi affectato Messiaë titulo imponere vellent. Congregatio aquilarum adventum Christi, & regnum spirituale, nostra sententia, respicit. Christus igitur in enar-

a) *Iosephus* L. VI. de B. Jud. c. XII. b) ib. c. XIII. pr. f.

c) vid. L. VI. c. XI. Gr. 25. f. 931. d) L. VII. f. m. 249.

enarrando eundem ordinem tenuit, quo evenerunt prædicta, & quoniam signa in Sole, ac Luna, POST feralem illam gentis Judaicæ calamitatem posuit, hoc ipso ad eandem referri non oportere, nos monuit.

Sed, ut illuc revertamur, unde paulisper digressi fuimus, 2) τὸ ἐνθάδε non modo Latine per *statim*, sed & per *derepente*, *ex improvise*, *inexpectato*, reddi potest. Saltem hoc significato sumitur Jo. VI, 21. Act. XII, 10. Ap. IV, 2. quin & apud profanos Scriptores. Herodiano e. g. ἡ ἐνθάδε Φυγὴ *celerem, ac repentinam, fugam* notat. a) Eundem vero hujus loci contextus propemodum exigit, ac requirit. Loquitur enim de αἰφνιδίῳ, & valde *accelerato*, de die, qui, *sicut laqueus*, superveniet in omnes, qui vivunt in terra: de die, ob cujus *improvise* adventum *perpetuis vigiliis* est opus. Luc. XXI, 34. 35. 36. Nihil igitur obstat, quo minus τὸ ἐνθάδε per *improvise*, vel *derepente*, reddatur. Evenire enim ultimus Christi, ad judicium universale, adventus, *ex improvise*, potest, etiam si multis, post particulare judicium adversus Judæos, *seculis*, demum sequatur.

Veruntamen, 3) si dicere mihi fas est, quod sentio, nihil opus est, ut huc recurramus, quum e proximo petere possimus, quod alii e longinquo arcessunt. Nimirum, quoties novissimi diei, vel Christus, vel Apostoli, faciunt mentionem, tum, etsi eum longius abesse non ignorarint, nihilominus de eodem, tanquam *proxime affuturo*, & non in dies, sed horas, vel expectando, vel metuendo, loquuntur. Math. XXIV, 42. sq. Luc. XII, 37. 1. Thess. V, 3. 2. Thess. II, 2. 2. Pet. III, 13. Dominus ipse ad calcem Scripturæ S. Apoc. XXII. 7. 10. 21. τὸ χὲν se adventurum, nunc minatur, nunc pollicetur, & tamen ab illo, ad nostra usque tempora, secula bene multa

a) Histor. L. VIII. 1.

multa elapsa sunt. Uti vero propterea, quod Christus hucdum suum ad iudicium adventum distulit, non sequitur, eum de eodem apud Joannem II. cit. locutum non esse; ita nec, quia Christus apud *Mattheum* de signis, afflictionem Judæorum ἐν θένος secuturis, agit, eadem adventum ejus ultimum præcessura esse, negari debet. Τὸ ἐν θένος enim non est metiendum *æstimatione humana*, secundum quam id *statim* fieri dicitur, quod vel *nulla interposita mora*, vel paucis saltem horis, diebus, aut mensibus, interjectis, perficitur, sed *æstimatione divina*, secundum quam mille anni sunt, velut dies unus. *Pf. XC, 5. 2. Pet. III, 9.*

4) Si quis hac in responsione acquiescere nolit, ac urgeat: Christum t. t. *cum hominibus* locutum fuisse; τὸ ἐν θένος igitur *secundum æstimationem* quoque *humanam* intelligi oportere: tum hoc invicem monere mihi liceat, τὸ ἐν θένος h. l. θλίψιν ante expositam, ac denuntiata, respicere, adeoque insinuare, quod signa, quæ futura dicuntur θλίψιν illam, *procul omni temporis intervallo*, exceptura sint. Θλίψις autem ἐκείνη, quam signa, de quibus agitur, sequentur, non solam vel Judææ depopulationem vel Hierosolymorum everisionem, sed potius *complexum omnium eorum malorum*, significat, quibus homines tum *corporaliter*, tum *spiritualiter*, tum *politice*, tum *Ecclesiastice*, afflictum iri, Liberator noster ante docuerat. Docuerat autem, non solum Hierosolymas a Romanis occupandas, & a gentibus calcandas; sed & cætum divinatorum a Pseudo-Christis, & falsis Prophe-tis, horribiliter infestandum esse. Horum omnium igitur complexus θλίψεως ἐκείνης nomine h. l. significatur. Sed jam quæritur: quousque ἐκείνη, utriusque generis, θλίψις durare debuerit? Numne intra γενεάς; vel ætatis illius, i. e. ut *Königsmannus* explicat, *quinquaginta*

ginta annorum spatium, omnia ista finienda erant? Non sane. Sed *prior*, seu *politica*, Judæorum *ἡμέρας*, Lucae duratura esse dicitur, usque dum *οἱ καιροὶ τῶν ἐθνῶν* fuerint completi, id est, *ad finem mundi*, ut supra ostendimus: *Posterior*, seu *Ecclesiastica*, quoad spiritualis Domini adventus per regnum gratiæ, de quo *Matthæi XXIV, 12. 14. 23. 24. sq.* agitur, durabit, adeoque per omnia se *ultima tempora* diffundet, ut Apostoli *1. Tim. IV, 1. 2. Tim. III, 1. 2. Pet. II, 1. III, 3. Judæ c. 18.* testantur. Tantum igitur abest, ut τὸ *ἐυθέως* interpretationi nostræ contrarietur, ut etiam eandem non mediocriter juvet. Docet enim Servator, inter utramque *ἡμέραν ἐκείνην*, & signa ultimi adventus Domini non regnum quoddam Chiliaisticum (cujus forsan gratia hæc omnia tam opere a *Königsmanno*, & aliis, disputantur,) cum recuperatione Hierosolymorum a Judæis, debellatione gentium, & immunitate ab omnibus hæresibus, & scandalis, conjunctum, intercalandum esse, sed potius eandem illam utramque *ἡμέραν* cum signis, ultimum diem præcessuris, ita connexum iri, ut hæc ad illam *ἐυθέως*, seu *procul omni mora interposita*, sequantur. *Simulac enim ἡμέρας desinet, signa ultimi diei evenient. Utraque vero ἡμέρας non, nisi cum signis interituri mundi, desinet. Ergo nec signa illa, nisi sub finem mundi, evenient, eundemque immediate præcedent.*

Atque hæc procul dubio causa est, ob quam 5) *Marcus c. XIII.* pro illo *Matthæi: μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων*, scripsit: *ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, μετὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην*, Solem & Lunam obscuratum iri. Nec enim id sibi vult *Marcus*, eodem prorsus tempore, quo *priora* evenerint, ac tempore, post quod aliud adhuc erit, & in quo utraque continuabitur *ἡμέρας*, ea, quæ de obscuratione Solis, adventu Christi, & Electorum congregatio-

ne prædicit, eventura esse, quod τὸ δὲνα persuasum est, sed tantummodo innuit, non mutatum iri statum Ecclesie inde ab excidio Hierosolymorum, usque ad finem universi: quin potius totum illum temporis tractum pro novissimis, & ultimis temporibus, reputari debere. a) Formula igitur, in diebus illis, non ævum Mosaicum, quo adhuc durante, Pontificatus aboleri, Respublica everti debeat, includit, sed ævum quoddam, inter Messianum, & inter mundi finem, interjectum, excludit, & hoc perspicue arguit, obscurationem solis, & reliqua, in novissimis temporibus, & non in aliis, eventura esse.

5) Τὸ καὶ, quo Lucas textum nostrum cum antecedentibus connectit, non est, cur offendat quenquam. Nec enim hæc vocula semper vim copulandi, sed aliquando etiam sejungendi & adversandi, habet, & τὸ ἀλλὰ respondet, utpote *Matth. XI, 17. XII, 43. XVI, 4. XVII, 12. Act. X, 28. 1. Thess. I, 18. 2. Thess. I, 7. II, 8.* & alias. Quam eandem sejungendi vim τὸ καὶ hoc etiam in loco habere, tanto minus dubitare fas est, quod & *Matthæus* pro eodem τὸ δὲ, & *Marcus* τὸ ἀλλὰ, in connectendo sermone, adhibuerunt. Falluntur igitur, qui ex hac una particula, Christum non a prædictione iudicii particularis contra Judæos ad denunciationem iudicii universalis transisse, sed potius historicam de excidio U.H. narrationem continuasse, inferre sustinent.

Dixeris: *veto minime simile videtur, Lucam, ἀνεβέστρον* Scriptorum, plura de Christi ad questionem responsione, quam de discipulorum questione, tradere voluisse. Atqui apud Lucam in questione Apostolorum nullam fieri mentionem de interitu mundi: Ergo nec Christi responsionem, ab eodem relatum, eum ad interitum oportere extendi.

Sufficit autem 1) quod *Matthæus*, juxta & *Marcus*, plinius

a) Conf. G. Calixtus de extr. judic. p. 94. & alias.

nus quæstionem exponunt, e quibus, si quid in *Luca*,
cujus ἀνεπίβετα salva reliquorum Evangelistarum aucto-
ritate intelligi debet, defuerit, facile poterit suppleri.
Quod nisi liceret, in conficiendis Evangelistarum har-
monii Doctores nostri frustra elaborassent. 2) Non
insolens est Evangelistis, & sigillatim *Luca*, *responsiones*
Christi, tacitis quæstionibus, afferre. Quæstionem enim
Apostolorum: quisnam maximus esset in regno cælo-
rum? unus *Matthæus c. XIII, 1.* exhibet: ceteri respon-
sionem, perinde ut *Matthæus*, commemorant, sed quæ-
stionem omittunt. *Marci IX, 33. 34. sq. Luc. IX, 46. sq.*
Quid igitur mirum, si *Lucas* hoc etiam in loco non-
nulla quæstionis Apostolicæ præterit, & ea, quæ in re-
sponse Servatoris ad finem mundi, & signa, hunc
præcessura, spectant, non ut partem responsionis ad
quæstionem Apostolicam, sed ut prædictionem Domini
absolutam, cum gravi admonitione conjunctam, comme-
moravit?

§. III. Sunt, qui reddituri causam, ob quam rece-
pta in explicatione textus Evangelici acquiescere ne-
queant, id maxime urgent: *Scribere Matthæum, sub illum*
Christi adventum stellas casuras esse in terram. Cum vero A-
stronomi doceant, stellas multoties terra majores esse, imo, jux-
ta Hevelii hypothesin, vel minime apparentie stella, aliquoties
mille vicibus superet magnitudinem terræ, sponte sequi, hæc
verba nec proprie, nec de ruina universi hujus, accipi posse.

Verum hic scrupulus, quem Sandius, homo Arianus,
Calovio teste, a) suis in *paradoxis*, animis hominum pri-
dem injecit, facile eximetur, si cogitemus, nondum ab
Astronomis satis ostensum esse, etiam minimæ apparen-
tiæ stellas, orbem terrarum magnitudine sua toties ex-

a) Bibl. Illustr. T. I. N. T. f. 421.

cedere. Saltem non videntur esse de nihilo, rationes dubitandi, quas harum quoque rerum non imperitus Theologus, *Celeberr. V. E. Læscherus*, suæ Cosino-theoriæ Sacræ inferuit. a) Demus autem, stellas, etiam fixas, tantæ magnitudinis esse: num absolute necessarium est, ut, quæ stellæ *de celo* decidunt, cadant etiam *in terram*? Annon cælo exentæ, ac delapsæ, *antequam terram contingant*, more ignium fatuorum, vel aliorum *Φαίωμενων*, *evanescere* possunt *in aère*, vel, pro ratione subtilioris, & igneæ materiæ suæ, postquam signi officio perfunctæ fuerunt, divinam per potentiam *extingui*? Saltem hæc nihil absoni continere, fatebuntur omnes. Denique si vel maxime ratio nostra talia capere non possit, num ejus in gratiam litera deseri deberet? Sane ex verbis Christi apparet, eum singulare quid, & antea non visum, indicare voluisse. Apostasiæ vero docentium, mutationes imperiorum, vexationes piorum, quas quidem per signa in Sole, ac Luna, & lapsum stellarum, significari putant Dissidententes, nullo non tempore frequentes fuerunt. Non illibenter igitur, *Chrysostomo*, *Euthymioque*, assentior, qui, stellas vere casuras esse, statuant. *Magis enim Christo id affirmanti, quam Aristoteli*, vel alii etiam, *neganti, fieri posse, credendum est*, ut recte judicat *Maldonatus*. b)

Vereor, ne quis huic sententiæ obvertat, *sidera celo eximi, & in terram delabi, procul orbis universi ruina non posse*. Cur ergo dicatur, *cadentibus stellis homines exanimatum iri, metu rerum futurarum, i. e. totius mundi ruinae*? Si enim decidunt stelle, jam adesse ruinam: si vero *adsit*, non deum metuendam esse. Sed enim male hic, tanquam necessario

a) Vid. *Unsch. N.* ad Ann. 1711. p. 445. sq. b) in *Comment. ad Matth.* f. 503.

cessario concedendum, præstruitur, casum stellarum ipsius ruinæ mundi partem esse. *Signa enim, & prodromi ruinæ*, cum *ruina* ipsa confundi non debent. Casus vero stellarum imminentem mundi ruinam significat: ipsam mundi conflagrationem nec attrahit, nec ingreditur. Potest igitur cum metu, & expectatione rerum futurarum consistere. Quin & Adventus ipse, ut in se ruinam mundi non involvat, rigorosi tamen iudicii, examinis, reprobationis, æternæque afflictionis metum, non excludit. Qua distinctione iis simul occurritur, qui obijciunt, hoc pacto interitum mundi ante extremum iudicium collocari, quoniam casus stellarum de cælo ante Christi iudicis adventum a *Matthæo* ponatur. Quia enim casus stellarum non *ad ipsum* universi hujus *interitum*, sed *ad signa eundem præcessura*, referimus, fieri non potest, quin signa adventum præcessura, adventus ipse, extremum iudicium, & finis universi, iusto se ordine excipiant mutuo, ac sequantur.

§. IV. Nonnulli ad ostendendum, quod Christus in textu controverso de adventu suo reali, & invisibili, contra Judæos, egerit, inde quoque videntur sibi argumentum petere posse, quod Matthæus τότε τὸ σημεῖον τῆς ἰσθῆτος ἀνθρώπων in cælo appariturum scribat, cujusmodi signum de *Astro Judæis ominoso*, quod gladii formatum temporis apparuisse legitur, omnium commodissime capiatur.

Eti vero Hierosolymorum, ac Reipublicæ Judaicæ everfionem aliqua signa, etiam divinitus data, præcessisse, horumque in numerum etiam ferale illud sidus, quod totum ante annum urbi exitium minatum fuit, referri oportere, non nego; quia tamen 1) ista persuasio, quod hoc ipsum sidus *signum filii hominis* Matthæo nominetur, illa in hypothesi, quod in toto illo *Capite XXIV.*

de excidio urbis, non interitu Orbis, agatur, innititur, facile apparet, destructa validis argumentis hypothesi, (quod quidem hucdum factum esse confidimus,) hoc etiam, quod ei superstructum erat, consistere non posse. Addimus tamen 2) signum hoc procul dubio signum *Filii hominis* ideo dici, quod ad hunc propius spectet, eique suo modo sit *proprium*. Sed enim, præeunte Scriptura, iudicium contra Judæos exercitum, cujus signum Cometes ille feralis fuit, Deo *Patri* potius, quam *Filio*, est tribuendum. *Matthæi* enim *XXI*, 40. 41. perditio τῶν γεωργῶν non *Filio*, sed *Patrifamilias*, & domino vineæ, *Capite* autem *XXII*, 7. ἀπόδειξι τῶν Φωνῶν, *Regi*, non *Regis Filio*, adscribitur. Quam utramque parabolam in se dictam a Servatore fuisse, Proceres Judæorum, sua pro sagacitate, ipsi subodorabantur, *Matth. XXI*, 5. Signum igitur adventus contra Judæos iudicarii *Patri potius, quam Filio*, vindicandum fuisset, si quidem hoc loco de adventu quodam *reali* contra Judæos, ageretur. Quapropter uti 3) hunc textum de adventu Christi non *reali*, sed *personali*, accipiendum esse, persvasissimum habemus; ita per σημεῖον τῆς οὐρῆς τῆς ἀνθρώπου hujusmodi signum est intelligendum, quod ipse dedit *Filius hominis*, ab eoque profectum est, & ei, tanquam causæ, debetur. Ecquod vero illud est? Respondetur, *corpus visibile*, sub quo sese *conspiciendum exhibebit* in cælo. Uti enim *Matth. XII*, 39. σημεῖον τῆς ἰωνᾶ, est ipse *Propheta Jonas*, quatenus per suam in ventre ceti triduanam commorationem triduo mortis Christi præiust: & *Apoc. XII*, 1. σημεῖον, quod apparuit in cælo, est ipsa scemina, cujus conditio statum & conditionem Ecclesiæ adumbrare debebat; ita hoc loco σημεῖον *Filii hominis* nihil aliud notat, quam ipsum *Filium hominis*, quatenus *visibilem quasi formam induit, videndumque se præbuit in cælo*. Unde

de non modo *Matthæus* verbis istis: Appariturum esse signum Filii hominis in cælo, in continenti subjicit: *Et tunc videbunt Filium hominis*; sed & *Marcus* & *Lucas*, Filium hominis appariturum esse, simpliciter docent, nulla τὸ σημεῖον mentione injecta. Quo ipso insinuant, per σημεῖον Filii hominis nihil aliud, quam ipsam filii visibilem formam, vel Filium hominis visibiliter apparentem, intelligi oportere. Cui quidem opinioni hoc tenacius inharerim, quod profanis etiam Scriptoribus τὸ σημεῖον, pro τῇ σημεῖον non raro adhiberi, & imaginem significare, constat.

§. V. Sequitur, ut ad illud respondeam, in contro- verso textu nullam fieri mentionem resurrectionis mortuorum. Quod pugnet cum indole doctrine de novissimis. *Matthæum* præterea docere, Angelos collecturos esse omnes Electos ab uno summo cælo ad alterum. Quod ipsum ad extremum iudicium accommodari non possit, quippe in quo non soli Electi, sed omnes gentes colligendæ esse dicantur, *Matth. XXV, 32*. Facile igitur apparere, quod Electorum nomine, vel soli *Judei*, ad fidem in Christum adducti, vel quotquot vocationi divine per Apostolos inter gentes obtemperarint, venire debeant.

Ast, quæ nos ratio impellat, ut, quæ largissime, laxissimeque, a Christo pronuntiata sunt, ad unum, solumque populum Judaicum restringamus? Neque etiam vocati omnes, vere licet credentes, cum Electis fuerant confundendi, quod subinde contra *Grotium* observavit *Calovius*, ὁ πᾶσι. Resurrectionis mortuorum quod h. l. explicita non fit mentio, non debet perturbare quenquam. Quia enim non, nisi resuscitati, colligi possunt, resurrectione in ipsa collectione involvitur. Nec enim moris est in Scriptura, ut, ubi de uno in novissimis agitur, de reliquis simul exponatur. Non placet, char-
tas

tas absumere exemplis. Unum prodeat, quod instar omnium esse poterit. Locum *Matth. XXV, 30. sq.* de extremo iudicio accipi oportere, nemo huicdum infulsi-
simorum etiam fanaticorum, negare ausus est. Quid autem in eodem de resurrectione mortuorum extat? Imo simpliciter dicitur: *Quum venerit Filius hominis in gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, τότε συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη.* Uti ergo in sede huius doctrinæ præcipua, congregationis omnium gentium nomine, *resuscitatio* mortuorum includitur; sic etiam eadem formula, *Matthæi XXIV, 31.* ubi de extremo iudicio agitur, connotatur.

§. VI. Illud vero parum roboris habet, quod quia *Marci XIII, 29.* regnum Dei, ubi Filius hominis adven-
rit, ἔγγυς, καὶ ἐπὶ θύραις futurum esse dicitur, inferunt, ultimum Christi adventum h. l. intelligi non posse, quia hoc eveniente, *non proxime abfuturum, sed prorsus abfuturum sit regnum Dei.* Quando enim Evangelista dicit: *ὅταν ἴδῃτε ταῦτα γινόμενα, signa,* de quibus exposuerat, respicit, quibus evenientibus, utique poterit cognosci, non quidem *omnino adesse*, præ foribus tamen esse regnum Dei, nobis præparatum in cælis.

§. VII. Nec est, cur quenquam nostra de sententia dimoveat, quod verba Lucæ: *His incipientibus fieri, tollite capita vestra, quoniam vestra redemptio appropinquat,* de Apostolis, extremoque iudicio, *intelligi vix posse videantur*, propterea, *quod eorundem nemo extrema diei tempus attingerit.* Unde adeo talis intelligi h. l. ἀπολύτρωσις debeat, qua tum præsentibus Apostoli gaudere potuerint.

Sed enim Scriptura de novissimis perpetuo ita disputat, ut nullo non temporis puncto, & nulli non mortali-
um, eundem expectandum esse, insinuet. Nam &
Paulus

Paulus *1. Cor. XV, 51. 52.* & *1. Theff. IV, 15.* se ipsum inter eos, quos dies extremus vivos deprehensurus sit, eaque de causa immutandi sint, numerat, & Thessalonicenses, *1. Theff. IV, 25.* & *V, 2.* velut qui ad extremum diem vivendo sint perventuri, alloquitur. Quia de re non male G. Calixtus: *Non equidem, inquit, existimabat Apostolus, se, aliosque, qui tum viverent, ad extremum usque diem superfuturos: Per Enallagen tamen personarum de se, & ceteris, tanquam superfuturis, loquitur, ut admoneat, propter incertitudinem temporis singulos nostrum ita debere esse comparatos, ac si quovis momento Dominus ad iudicium esset affuturus.* a) Tum vero non *ἁπολύτως*, qualiscunque, sed plenaria, totalis, & numeris omnibus absoluta, hoc loco innuitur. Talis vero Apostolis hoc in mundo expectanda non erat, quippe quibus, perinde, ut nobis, *per multas tribulationes* ingrediendum erat in regnum caelorum. *Act. XIV, 22.* & *Jo. XVI, 36.* Sub Apostolorum igitur personis Servator omnes instituit, & *quae illis dixit, omnibus dixit, Marci XIII, 37.* sive de cetero ad finem usque mundi vixerint, sive non vixerint, dummodo beatam illam *ἁπολύτην* habeant expectare.

§. IIX. At, inquires, hoc pacto sequetur, *Resuscitatos pios attendere debere ad signa, & alia, extremum diem antecessura, quum tamen resuscitatio nisi in extremo die, & cum extremo die, non sit eventura.*

Verum respondetur, eos attendere debere ad signa, & *ἁπολύτην* expectare, qui attendere, ac expectare, possunt. Nemo autem poterit, nisi pii, iidemque non *jam resuscitati, nedum resuscitandi, sed, quos dies novissimus vivos deprehender, adeoque immutandi.* Cur vero Apostoli quoque h. l. *attollere capita* jubeantur, causa modo fuit exposita.

K

§. IX.

a) Vid. L. de extr. jud. p. 94.

§. IX. Jam illud discutiendum restat, quod unum omnium maxime a Dissidentibus urgetur, Dominum nempe ista omnia, durante adhuc illa generatione, eventura dixisse *Matth. XXIV, 34. Marci XIII, 30. Luc. XXI, 32.* Γενεῶν autem, ætatem Judæorum, tum viventium, tum præsentium, notare, adeoque his verbis: *Amen, amen dico vobis, non præteribit ἢ γενοῦ ἄυτη, quam hæc omnia eveniant,* id sibi velle Dominum, *quod intra hominis tum viventis ætatem, hoc est, intra annos 40. vel 50. illa omnia, quæ denuntiavit Judæis, certo sint eventura.* Sed hoc pacto aliquid profertur, quod a Viris Græcæ literaturæ peritis minime expectaram. Etsi enim non nesciam, γενοῦ Græcis aliquando *ætatem hominis* significare, hoc tamen falsum, utut multis persuasum, est, hanc significandi rationem *receptissimam*, ac tantum non *communissimam* esse. Multo enim frequentius, *natione, familia, genere hominum,* quam *hominis alicujus ætate*, accipi, largientur mihi, opinor, qui divinarum, humanarumque literarum, non omnino sunt imperiti. In Scripturis saltem aliter, quam pro *certo genere hominum* vix accipitur, quod docent loca, *Matth. XI, 16. XII, 39. 41. sq. XVI, 4. XVII, 17. Marci VIII, 12. 13. Luc. VII, 31. IX, 41. XI, 29.* nec ratio apparet, cur genus, & mores hominum his in locis ad certum temporis ambitum restringere debeamus.

Si tamen in textu nostro vox γενοῦ pro *temporis, & annorum ambitu*, omnino sumenda sit, tum opus erit, ut *termini ejus*, quicquid hic obnuntiet Dissidenti, *pressius definiantur.* Definiri autem certius, quam sententiis eorum, qui de vocum Græcarum, tum aliarum, tum hujus sigillatim, significationibus ex instituto tradiderunt, vix poterunt. Quia enim Apostoli Græcè scripserunt, Græcæ quoque literaturæ indolem, & usum vocum receptum

ceptum tenuisse illos, dubitari non potest. Docuit autem jam pridem commentatus ad *Homerum* a) *Eustathius*, γενεῶς tempus XXX. annis includi. Si cui unam γενεῶν seculi ambitu, quasi πικυλῶς, circumscribere placeat, per *Dissentientem* licet. Sed per *Herodotum*, ortu Græcum, & Scriptorem Græcum, non licet. Hic enim in *Euterpe* conceptis verbis scribit: Τρεῖς γενεαὶ ἀνδρῶν ἑκατὸν ἔτη εἰσι, tres generationes virorum centum anni sunt. b) *Nævio* igitur *Neslor* apud *Gellium*, *Trifectisfenex* nominatur, non, quod per tria secula, sed ter triginta, seu XC. annos, vixerit. Si enim trecentorum annorum senex is fuisset, *Homerus* ei, procul dubio, deliria potius, quam senilem prudentiam fuerat tributurus. Adstipulatur etiam *Plutarchus*, c) gravis scriptor, & mihi in deliciis habitus, qui γενεῶν hominis vegeti, ac vigentis, (tales vero erant, qui tum temporis Christo adstabant,) XXX. annis circumscribit, addita mox ratione, quia jam Pater esse possit homo annos triginta natus. Quo ipso tacite illos erroris arguit, qui γενεῶν consveta hominum ætate, quam Seniores attingere ut plurimum soleant, metiuntur. Imo vero fuerunt, qui γενεῶν VII. annis includerent, quasi ἡλικίαν, unde & *Medici Veterum* ante secundam γενεῶν, id est, annum ætatis quartum & decimum, sanguinem mittere prohibuerunt, ut *Suidas* d) testatur. Utcunque istud se habeat, id certum est, γενεῶν, pro indole Græci sermonis, non nisi spatium vel VII. vel omnino XXX. annorum continere. Intra hoc vero ista omnia, quæ *Christus* h. l. *Judæis* denuntiavit evenisse, tum narrationi *Josephi*, tum ipsorum *Dissentientium* opinioni, repugnat, qui a tempore vaticinii *Christi*, usque ad excidium *Ur-*

K 2 bis,

a) *Iliad*. γ. b) *Cap. CXLII. fol. 144. edit. Wechel.* c) de def. *Orac.* T. II. OO. f. 415. edit. Wechel. d) in *Lex.* voce γενεῶν.

bis, quinquaginta nondum annos præterlapsos esse fatentur. a) Josephus, b) postquam de Albini, & Flori, Præsidum Judææ, superbo, & crudeli imperio exposuerat, τὰ σπέγματα, inquit, τῆς μελλέουσας αἰλώσεως NB ἐν τότε τῇ πόλει καταβιάσθητο: *semina futura captivitatibus NB ab illo tempore spargebantur.* Si semina calamitatis demum post Flori tempora sunt sparsa, pacem ad ea usque utcumque durasse oportuit. Tacito teste, *duravit patientia*, & cum patientia pax, quietusque Reipublicæ status, *Judeis, usque ad Gessium Florum, Procuratorem Judææ.* c) *Sub hoc demum bellum, & ex bello excidium, ortum est.* Quod tempus, ut in ultimum prope Neroniani imperii annum, Christi vero LXVII. incidit; sic illud perspicuum est, integram γενεάν, vel solidos *triginta* annos, inde a vaticinatione Christi de excidio Hierosolymorum, præterisse, antequam Judæi bellum, nedum interitum, paterentur. Et quoniam γενεάν illam Christus præterituram esse negat, usque dum ταῦτα NB πάντα eveniant, ea nempe, quæ de Pseudo-Christis, & Pseudo-Prophetis, & proditione Hierosolymorum a gentibus, & carnali securitate, & aliis id genus, prædixerat, sequeretur, post γενεάν illam nec Pseudo-Christos, nec Pseudo-Prophetas oriri, nec Hierosolymas a gentibus proteri, nec securitatem Epicuream ab hominibus concipi debuisse, quæ omnia cum veritate, & rerum gestarum monumentis pugnare, est in propatulo. Summatim ergo sic infero: Si γενεά h. l. *ætatem viri, & definitum annorum numerum, significat, sequitur, quod ταῦτα πάντα, quæ intra τὴν γενεάν evenire debuerant, intra XXX. annos evenerint. Posteriorius est falsum: Ergo & prius.*

Propius ad veritatem accedunt, qui per ταύτην τήν

a) Koenigsmann. I. c. §. 15. p. 43. b) Josephus L. II. de B. Jud. c. XIII. f. 798. c) Hist. L. V, 10.

τὴν γενεάν, vel *nationem*, ac gentem Judaicam, vel *cætum Electorum*, ac fidelium, quem Dominus his verbis usque ad interitum hujus universi duraturum esse insinuet, intelligunt. Quam posteriorem cumprimis sententiam si sequamur, tum non erit difficile, remove illud, quod a quibusdam Dissidentibus obstare existimatur. *Absonum*, nempe, *videri*, *ex Judaicæ gentis perseverantia ad diem usque ultimum, diem ipsum mundi pristinum, seu ipsius diei novissimæ veritatem stabilire velle.* Nam quum in assertorum didorumve ante confirmatione occupatum esse Christum asseveratio fortissima plane edoceat; perinde esse, si ex *Judeorum eo usque perduratione ultimus dies probetur; quam si confirmationis gratia assertum quis suum de morte alterius, certo imminente, comprobare contenderet, ex ejus ad mortem usque duratione, h. e. obscurum, per æque obscurum.*

At vero si evitanda sunt absona, quod fieri oportere non nego, tum illa quoque fuerint evitanda, quod *signa* Christi adventuri *adventum* ipsum sequantur: quod Christus diem excidii Hierosolymitani nescierit: quod cætus Christianorum, per everfionem Reipubl. Judææ, ab omni miseria fuerit liberatus: quod imminens Judæis periculum vigilantia, precibus, ac sobrietate, declinari potuerit: quod Apostoli ad diem excidii Hierosolymitani coram Christo iudice apparere debuerint, aliaque id genus. Hæc enim omnia e Dissidentium opinione lato, plenoque alveo fluere, negari vix poterit. Nostræ vero sententiæ nullum imminet ab absurdis periculum, si vel maxime per τὴν γενεάν impia Judæorum natio intelligatur. Nam si *absonum* est, a Judaicæ gentis ad diem usque ultimum perseverantia diem ipsum mundi postremum, seu ipsius diei novissimæ veritatem stabilire, cur ex eorum hominum, qui tum Christo aderant, & sigillatim Joannis Apostoli, usque ad excidium Urbis Hieros. perseveranti duratione, certitudo excidii, & reliquorum illud comitantium malorum, ab ipsis

Dissentientibus inferatur? Annon hoc pacto suo se gladio jugulant, quando nihil receptæ textus interpretationi ab ipsis opponitur, quod non retorqueri eorundem in opinionem possit? Imò, ni vehementer fallor, interpretes nostri e gentis Judaicæ ad extremum usque diem perseverantia non hujus certitudinem, sed *astatis futuræ* messem uberrimam inferunt. Nec enim, in *proxime* præcedentibus, de signis visibilibus sui ad iudicium adventus; sed *de collectione Electorum*, e IV. mundi partibus, & *præsentia astatis*, Dominus exposuerat, quod e *Math. XXIV. comm. 31.* constat. Id ergo docere vult Liberator Noster, a *καταστροφή* civili, non oportere concludi ad *καταστροφή* spiritualem, sed, etiam si plerique de gente Judaica pereant, nihilominus ex eadem, tempore præcedente, collectum iri ad Ecclesiam, & in fine mundi colligendos esse per Angelos, qui ad *astatem* vitæ aeternæ perveniant. Cui sententiæ quid absolum inquit, non video.

At, inquis, *quomodo signum esse poterit demolitionis, sive templi, sive Orbis, instantis, constans ad finem usque mundi Judaicæ gentis conservatio; quum illius conflagrationem diuissime secuta sit, hujus autem finis cum illius durationis termino prorsus coincidat? Nonne idem sui ipsius, & imminens fati adversi, ipse tristis eventus signum fingeretur?* Sed enim, qui nostratium gentis Judaicæ ad finem usque mundi conservationem pro signo demolitionis, sive templi, sive Orbis instantis, habuerit, scio neminem. Id scio esse, qui pro absolis habeant, opinari, quod Christus a simplici, planoque genere dicendi, ad nescio quam grandiloquentiam, Prophetis usitatam, transferit, *vel post demolitionem jam factam, dilucideque descriptam, demum signa demolitionis futuræ, vel instantis, edisseruerit.*

Interim non dissimulo, per *γενεάν τῶστων* *cætum fidelium & Electorum* multo, quam nationem Judaicam, commodius, intelligi posse. Dixerat enim Dominus in proxime præcedentibus, *electos* in illo die collectum, & ad *astatem*

tem

tem eterne felicitatis introductum iri, per Angelos, Marci XIII, 22. Idem vero paulo ante comm. 22. prædixerat & hoc, ori-
 turos esse Pseudo-Christos, & Pseudo-Prophetas, a quibus in
 errorem abducantur, si fieri possit, etiam Electi. Quod ipsum
 quoniam auscultantibus metum injicere videbatur, ac si
 die illo vix inventuri sint Angeli electos, quos colligant, hinc Do-
 minus magna cum asseveratione confirmat, non esse, cur
 omnes omnino electos, & vere, solideque, pios, extinctum
 iri, existiment. Amen, amen dico vobis, inquit, non præ-
 teribit generatio hæc, nempe fidelium, ac electorum, usque
 dum hæc omnia facta fuerint. Quapropter, si quid divinan-
 do assequi possim, cum singulari quodam Servatoris ge-
 stū, hæc verba ab eodem prolata sunt, ita, ut tum Apostolos
 adstantes, tum LXX. discipulos, tum sanctissimas, quæ il-
 lum inde a Galilæa comitatæ fuerant, feminas, Marci XV, 39.
 40. Luc. XXIII, 27. digito indice ostenderit, his verbis: ἄνθρωποι
 ἢ γυναικες, sic tamen, ut eosdem non ratione sui, & quatenus
 aderant, sed fidei, & quatenus credebant, spectaverit, eoque
 ipso quendam fidelium, & Electorum, utur pertenuem
 cæterum, ad finem usque mundi duraturum esse, docuerit.
 Ad stipulatur nobis Chrysoptomi Epitomastes, Theophyla-
 ctus: Generationem, inquit, vocat non eos, qui tunc aderant, sed o-
 mnium fidelium generationem. Solet enim Scriptura generatio-
 nem hoc nominare modo, ut, hæc est generatio querentium Domi-
 num. Quia autem turbationes, & bella, & alterationes dixit fu-
 turas, tam elementorum, quam rerum, ut ne quis suspicetur, quod
 forte aliquando destruendus sit Christianismus, dicit, non: Cæ-
 lum & terra transibunt. &c. Quæ interpretatio, uti e visce-
 ribus textus eruta, cum scopo docentis Christi, & reliquo
 contextu, locisque parallelis, & fidei analogia, egregie
 consentit; sic, pace Dissidentium, in eadem acquiescam
 tam diu, donec speciosior, ac solidior, ab aliis afferatur.

§. X. Ad extremum illud a quibusdam sententiæ rece-
 ptæ obvertitur: Christum h. l. jubere Apostolos, darent operam,
 ut effugerent ταῦτα πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, quæ ipsa de
 su-

supremo, cenforioque die intelligi non possint, quoniam in eodem futura effugere nemo possit. Act. XVII, 30. 31. 2. Cor. V, 10. Et quoniam durante adhuc illa generatione eventura dicantur, necessario ea, de quibus Christus c. 7. locutus, & ab Apostolis interrogatus fuerit, id est, calamitates Judaicas, per τὰ μέλλοντα significari.

Sed enim 1) hujusmodi futura h. l. intelligit Servator, quæ μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην, partim politicam, a Romanis, partim Ecclesiasticam a Pseudo-Prophetis, expectandam, sint eventura. Calamitates vero Judæorum, & sigillatim Urbis, Templique, excidium, θλίψιν illam constituere, ac ingredi, saltem precedere, non autem sequi debebant. Nulla ergo probabilitatis specie, h. l. per τὰ μέλλοντα, quæ Apostoli effugere jubentur, intelligi possunt. 2) Tum vero nec illud largiri possumus, in extremo die non futurum esse quicquam, homines quod effugere queant. Etsi enim nihil tunc effugere poterunt, mutatione loci, quoniam ubique deprehendent presentissimum judicem, effugere tamen poterunt nonnulla, quæ antecedunt conditione morum. Evitare poterunt fallacias Pseudo-Christorum, & Pseudo-Prophetarum: anxietatem cordis, metumque, ac trepidationem ob res futuras. Nec enim erit, ejus ob adventum cur trepident, quem non, nisi ad sui ἀπολύτρωσιν, affuturum norunt. Denique, ut brevis sim, pii, & vigilantes, ea omnia poterunt evitare, quibus effici potest, ut coram hominis Filio consistere non possint. De quibus præclare, ut solet, Theophylactus: Τὰ μέλλοντα, inquit, τοῖς ἀμαρτωλοῖς αἰώνιος συμβήσεται: ἃ μὴ δύναί μεθεσθαι ἐκφυγεῖν, εἰ μὴ δ' ἀγρυπνίας, καὶ προσευχῆς. a) Hæc illa sunt πάντα, quæ effugere Dominus nos jubet, quæque sigillatim indicat, dicendo: ταῦτα πάντα. His enim verbis non voluit nos ad remotius dicta c. 6. 7. sq. quod Dissidententi persuasum est, retrahere, sed ad ea, quæ proxime v. 25. 26. denunciaverat, ablegare.

a) Theophylact. in Comment. ad Luc. Cap. XXI. f. m. 308. edit. Paris.

ED-Bez. 2002

01 A 6729

Retra

Mi. 46

29

Q. D. B. VI

TEXTVM EVANGELICVM

DOM. II. ADVENT.

*ex Luc. XXI, 25. seq. coll. Matth. XXIV, 29. seq.
Marc. XIII, 24. seq.*

DE ADVENTV CHRISTI VLTIMO

ACCIPIENDVM ESSE

PRAESIDE

GOTTLIEB VVERNSDORFIO

SS. TH. DOCT. ET PROF. PVBL. TEMPLI OO. SS. PRAEPOSITO
ET SENATVS ECCLESIASTICI ASSESSORE

*DOMINO, PATRONO, PRAECEPTORE, STUDIORVMQVE SVORVM PROMOTORE
AD CINERES VSQVE COLENDO*

IN ACADEMIA VITTEMBERGENSI

POSTR. ID. OCT. A. R. S. CIO IDCC XIV.

IDONEIS RATIONIBVS CONFIRMABIT

M. CASPAR IVLIVS WVNDERLICH

HAMBVRGENSIS.

EDITIO SECVNDA.

VITTEMBERGAE, LITERIS GERDESIANIS.

